

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ІСТОРІЯ ОДНОГО ФРОНТОВОГО ВІДРЯДЖЕННЯ

Iчкерія проти неоімперіалізму

Київ 2005

ББК 63.3(4РОС-6ЧЕЧ)64
К75

Рецензент: Довгич В. А., канд. філол. наук

Бібліотека журналу «Персонал»
заснована в 2002 році

*Видання підготовлено Інститутом
культурологічних та етнополітичних досліджень
імені Іларіона Київського МАУП*

Коханець Л., Коркодим В.

К75 Історія одного фронтового відрядження: Ічкерія проти нео-імперіалізму. — К.: МАУП, 2005. — 80 с.: іл. — (Б-ка журн. «Персонал»).

ISBN 966-608-380-9

У книзі політичного оглядача парламентської газети «Голос України» Людмили Коханець (текст) і військового журналіста, першого редактора журналу «Військо України», прес-секретаря командувача Національної гвардії (до речі, незаконно розформованої президентським Указом) полковника Володимира Коркодима (фото) запропонована фактографічна розповідь про так звану контртерористичну операцію, що 10 років тому була розв'язана тоталітарними силами уряду Бориса Єльцина й без оголошення надзвичайного стану закономірно вилилася в безглузду бійню, в якій загинуло понад сто тисяч цивільних осіб — чеченців, росіян, українців...

Документальний матеріал, добутий авторами безпосередньо у воєнних умовах, засвідчує безперспективність brutальних, силових методів розв'язання міжетнічних конфліктів у сучасному світі. Особливо це стосується таких споконвічно «гарячих» перехрестів цивілізацій, культур і релігій, як Кавказ.

Особливую цінністю книги є ілюстративний матеріал, значна частина якого друкується вперше.

Для широкого загалу.

ББК 63.3(4РОС-6ЧЕЧ)64

© Л. С. Коханець, В. І. Коркодим, 2005
© ПП “Видавництво САН”, 2005
© Міжрегіональна Академія управління
персоналом (МАУП), 2005

ISBN 966-608-380-9

ПЕРЕЛЯКАНІ БУНТОМ «мирного» чорнобильського атому, українці «проспали» перетворення третьої за ракетно-ядерною потугою на планеті країни на аморфне державне утворення, з яким не рахуються ні близькі, ні далекі сусіди. Нажаханий тероризмом світ мовчкі спостерігає, як винищують волелюбний, маленький за чисельністю, але великий за духом чеченський народ. Така гірка правда кінця ХХ — початку ХXI століття. Така страшна паралель між націями, що зазнали на теренах колишнього «неділімого» найбільшого геноциду.

Є ще одна спільність між нашим і їхнім лихом. Доморослі проповідники «світлого завтра», яке з жахливою послідовністю перетворювалося на «чорне сьогодні», прагнуть викреслити з історії України найтрагічніші її сторінки. «Літописці» з імперським світоглядом переписують не тільки «гори, політії кров'ю», а й споконвічний характер чеченців, вкладаючи його в ще єрмоловські стереотипи «поголовних бандитів-зарізяк».

У кожної нації є свої лицарі і свої зрадники. Україна і Нохча-Чеченія, на жаль, також не виняток. Але факт наявності «нацпідлоти» — ще не привід для таврування будь-якого народу, бо не має на цій грішній землі ні суцільних ангелів, ні тотальніх негідників.

Ця книжка не претендує на великомасштабне висвітлення нової Великої кавказької війни. Тут всього-на-всього дібрано матеріали — газетні публікації та знімки, привезені

СЛОВО ДО ЧИТАЧА

нами з двох поїздок до Чеченської Республіки Ічкерії. Перша відбулася у квітні 1995 року. Тоді ще живий був перший Президент Ічкерії легендарний Джохар Дудаєв, з яким ми розмовляли під гуркіт вибухів не лише про війну на його Батьківщині, а й про доблесть Української повстанської армії, тактику якої чеченці знали не на рівні теорії.

Пробираючись «партизанськими стежками» через лінію вогню, ми мали можливість бачити війну і воїнів з обох боків — російського і чеченського. На власному досвіді пересвідчилися, що вся риторика про релігійну і слов'янську спорідненість залишається пустою демагогією, коли йдеться про великороджавні амбіції наших «братів». «Розіб'ємо чеченів, за хохлів візьмемся», — це найделікатніший «комплімент» з арсеналу «люб'язностей», якими нас зустрічали на російських постах. Хоча бачили ми і переляканіх пацанів у недоладно припасованій формі, відріваних від мам і кинутих у самісіньке пекло. Вони довірливо тулилися до нас, дякуючи за «додаткові пайки». Їх було шкода до сліз — це юне покоління споконвічного «воєнного м'яса»...

Очікуючи тиждень на зустріч з Джохаром Дудаєвим, ми багато часу провели і в розмовах з юними чеченськими ополченцями. Вони також були не завжди зразково обмундировані і далеко не ситі, але рішучі і впевнені у своїй правоті, у силі свого бойового духу. І це можна було зрозуміти: вони воювали за свою землю і за своїх матерів. Вони бились за рідні гори і за могили предків.

Друга поїздка, хоча й припала на міжповоєння, була, по суті, другим етапом фронтового відрядження. У січні 1997 року чеченці обирали свого нового президента. Обирали в інтер'єрі недавньої війни. В передчутті війни майбутньої. Але, всупереч усім гірким спогадам і ще гіркішим прогнозам, вони вірили, що на їхній землі нарешті запанує жаданий конституційний лад.

Президентом став — згідно з усіма міжнародними нормами демократичного волевиявлення — Аслан Масхадов: знайомий нам ще з попередньої поїздки. Нині за ним, як за останнім розбійником, полють усі російські спецслужби: а в січні 97-го навіть Москва визнавала його легітимність.

Спливло багато часу з тих незабутніх днів, коли ми востаннє прощалися з чеченськими горами. Багато подій відбулося відтоді. Майже нікого не залишилося в живих з герояв наших публікацій. Їхні мужні обличчя з осталися лише на цих знімках і в нашій пам'яті. Генерал Дудаєв, рядовий Суламбек, медсестра Ідриса, депутат парламенту ЧРІ Юсі... Сотні імен тільки наших знайомих.

Недавно в Катарі послідовники Судоплатова підступно вбили, як колись убивали українських героїв, колишнього віце-президента Зелімхана Яндарбієва та його малолітнього сина. Зелімхана справедливо вважали

головним ідеологом чеченської незалежності. Ідеолога немає, а ідея його жива. Це тільки прапор, герб і гімн нинішня промосковська влада підлаштовує під новий лад, та навряд чи він укорениться в цій зрошеній кров'ю землі. Прошитий кулями і закиданий глибинними бомбами, чеченський дух залишається вірним словам привітання, що в перекладі означають: «Приходь вільним». І цей дух не «замочиш у сортиру»: така російська «стратегія» безперспективна на тлі цих простих слів: «Приходь вільним» — «Маршу вогейла».

До речі, за даними останніх соціологічних досліджень, більшість росіян вважає, що мирне життя в Чеченській Республіці ще не настало і найближчим часом його досягти не вдастся. Соціологи Фонду «Громадська думка» звертають увагу на значне зростання кількості тих, хто вважає, що останнім часом ситуація тільки погіршується. Є кілька цікавих цифр, які промовисто ілюструють тему. 9 відсотків опитаних пропонують відділити Чечню від Росії, ще два — переконані, що треба відгородитися від цього «суб'єкта Федерації» залізною завісою. На думку 7 відсотків респондентів, для нормалізації ситуації потрібно активізувати дії військових і взагалі всіх силових структур. Така сама кількість вважає навпаки: війну припинити і вивести з чеченської території всіх «миротворців». 8 відсотків опитаних — за жорстку політику керівництва Росії. І два — бачать вихід із глухого кута в тому, щоб «укласти перемир'я» або хоча б «почати мирні переговори — з народом, начальством і навіть бойовиками». Ще 3 відсотки твердо переконані, що «нормалізувати ситуацію в Республіці можуть тільки самі чеченці». І нарешті, остання цифра соціологічних досліджень: два відсотки респондентів пропонують федеральній владі «вигнати корупціонерів, котрі наживаються на цій війні», «не робити гроші на Чечні». Дуже шкода, що на величезній території так мало тих, хто зрозумів суть проблеми...

Отже, пропонуємо вам повернутися до історії фронтового відрядження. Ми спеціально не коригували ці матеріали відповідно до нинішньої ситуації. Це ми бачили своїми очима. Що відтоді змінилося, сподіваємося розповісти після нової поїздки фронтовими дорогами десятилітньої давності.

СЛІПУЧО-БІЛІ, МІЦНІ ЗУБИ шкірилися до весняного сонця. Молоді, майже дитячі зуби... Ім ще не були потрібні послуги стоматолога. І вже ніколи не будуть потрібні. Майже дитячі зуби — єдине, що вціліло від майже дітей. Через напіврозкладені трупи російських хлопчиків-солдатів проростали міцні пагони кавказької черемші. Вона також хотіла бачити сонце...

Їх послали сіяти смерть, благословивши в дорогу наказом — встановити конституційний порядок на околиці Федерації. А смерть посіяла їх — над ущелинами чеченських гір.

«Федеральні війська зазнали незначних втрат»... «Нещасні матері, — не по-чеченськи, вголос плаче провожата Фатіма, — вони так чекають на живих синів»... Четверо синів самої Фатіми ніколи не прийдуть до матері...

МОСКОВСЬКА ПРЕСА з притаманною їй «об'єктивністю» назвала гірський Веденський район Чеченії «последним оплотом дудаєвцев», де «запеклі бандити» окопалися для «безглуздого опору» доблесним військам. На наше здивування, «последним оплотом» спокійнісінько походжала московська фотокореспондентка Наташа Медведєва і гнівно присікувалася до «озвірілих бандитів»: «Де Дудаєв? За його фото мені обіцяли 250 долларів». Бойовики не хапалися за автомати, почувши типову московську вимову,

«СВОБОДА АБО СМЕРТЬ»

*«А! З України! Воювати приїхали! Зараз вас замету в особливий відділ...»
(З «протоколу» зустрічі української делегації з російським постом на дагестансько-чеченському кордоні.)*

а ввічливо, навіть трохи винувато просили Наташу не нервувати — зараз Дудаєву не до позування перед об'єктивом. Треба засекати. Поряд з головним штабом юрмілляє російські матері і навіть батько — шукали полонених синів і так само безцеремонно підганяли дудаєвців: коли вже їх знайдете? Ще не відійшовши від «люб'язної» зустрічі з російським постом (на щастя, були озброєні солідними документами), ми були просто шоковані. Уявити, щоб хтось, навіть нечеченець, хапав за пояс російських офіцерів: «Де Грачов або Куликов?»! Але президентські гвардійці за пильність нас присоромили: «Не в чеченському менталітеті підохувати людину. Вони ж гості...» Гостя Наташа проінтерв'юала і нас: звідки, як приїхали, чи є російська акредитація і навіть запросила в Грозний на зустріч журналістів із Степашиним — це вам потрібно для контрастів.

«Контрастами» ми були ситі по саму зав'язку. Військово-транспортний літак з гуманітарною допомогою для чеченських біженців за міжурядовою домовленістю Росії та України мали розвантажити в Махачкалі за лічені години. Натомість ФСК і залучені нею служби затримали його аж на п'ять днів, мало не оголосивши наш «Іл-76» «исконно русской терриорией». 41-тонний вантаж з продуктами харчування, медикаментами і дитячим одягом викликав незрозуміле збудження у місцевих представників МЧС (Міністерства чрезвычайних ситуацій

России) — втім, кажуть, надіслана гуманітарна допомога має великий попит на тутешніх ринках. Недаремно працівники аеропорту цікавились асортиментом і розміром привезених курточок. Тільки стійкість і дипломатична розторопність народних депутатів України Тараса Процев'ята, Романа Круцика та лідерів Конгресу українських націоналістів Сергія Жишка і Юрія Семенюка перевели інтерес до українських товарів в абстрактне русло. Коли версія «тільки на склади МЧС» не пройшла, зібрану з усієї України гуманітарну допомогу оголосили... збросю. Аеропорт аж загув від «новин»: «Хохол» оружие привез...» Уявляєте картину: сидить в окопі дудаєвський бойовик і цілиться в російський літак з рукава рожевої дитячої курточки?! А поряд — набої, банки з тушкованкою... В Махачкалі уявили — митники прискіпувалися до кожної банки консервів: від «хочлів» добре не чекай. А потім присікалися — де дозвіл російського МОЗ на ваші медикаменти, хоч усі вони мали сертифікати, мабуть, боялися, отруїмо чеченців своїм аспірином — не буде на кого і бомбу скинути. І чоловіки в делегації зовні — типові бойовики (журналістки «тягнули» на медсестер). Зелений дипломатичний паспорт депутатів для них також не документ. «Він нам до...» Одне слово, проблема в Росії з туалетним папером. На п'ятий день «переговорів» нам щиро зізналися в братерському почутті: «Ми ж могли ваш літак збити!» Напевно,

«Ті умови, за яких владарювання наше в горах створилося, і ті розумні засади, введені при управлінні горцями, цілком вже достатня гарантія для мирного майбутнього... але що стосується підкореного народу, то можливі всілякі спроби до бунту. Вина цьому — не невміння наше зблизитися з підкореним народом, не невміння наше пояснити йому всі переваги нинішнього його життя перед життям минулим і, врешті-решт, не безсилля або хибність прийнятії нами системи управління, а прагнення волі... Тому для підтримки нашого впливу в горах... нам потрібна... видима, матеріальна сила, та сила, що зламала його кілька років тому: вона одна може бути гарантією спокійного і мирного панування нашого над підкореними племенами» («Збірник відомостей про кавказьких горців», 1868 рік).

могли. І мороки менше, і ще однією «терористичною акцією чеченців» можна світ приголомшити. Навіть класик писав: «Злой чечен ползет на берег, точит свой кинжал». Чому ж у сучасних авторів має бути біdnіша уява?

НИНІШНІ ОФІЦІЙНІ КОЛА РОСІЇ, як і їхні попередники столітньої (ба, навіть трьохсотлітньої) давності в чергових спробах закріпiti «спокiйне i мирне панування» над чеченським народом знeхтували маленькою деталлю, пiдмiченою автомобiром viщенаведених рядкiв, — прагненням чеченцiв до волi. Ось чому введений наприкiнцi минулого року 300-тисячний корпус федеральних вiйськ у супроводi бронетехнiки та авiацiї не змiг стати отiєю «матерiальною силою», що зламала Чечню сто рокiв тому. Мирного майбутнього не вийшло. І не вийде. Боротьба з «бандформуваннями» обернулася вiйною з непокiрним народом, обiцяний Грачовим блiц-кriг (за двi години одним полком пройдемо через усю Чечню) — затяжним кривавим протистоянням (ще один генерал — Дудаєв також пообiцяв росiйським «колегам» навiть не афганський — чеченсько-кавказький варiант цiєї вiйни), слози вдячностi визволених вiд «гноблення Дудаєва» чеченцiв i росiйськомовного населення — потоками кровi на вулицях Грозного, Аргуна, Шалi, Гудермеса, прокляттями на голови вбивць. «Ми нiколи не були

у складі Росії. Вона й сама не вважала нас своїми, — сказав мені старий горець. — А тепер ми точно знаємо, що й ніколи не будемо».

Великий північний сусід воює з малим народом не тільки танками і літаками. Він звично топче основу основ чеченців — незалежність, традиції, святість рідної землі, релігійних засад, що вбирають вони з молоком матері. Зараз бомби руйнують кладовища — найсвятіше місце для чеченців. В 40-ві роки у Грозному додумались встановити пам'ятник підкорювачеві Кавказу — генералу Єрмолову. Чеченці двічі підривали пам'ятник — їм відлили кілька бронзових копій. Добре, що змилостились — стерли знамениту фразу воєначальника: «Народу цього під сонцем підлішого і підступнішого нема». Знаючи свій родовід, як мінімум до сьомого коліна, чеченець пам'ятає, що приносила на його землю людина з рушницею. І мінімум сім наступних поколінь знатимуть, що прinesла цього разу людина з танком.

— Війна тільки починається, хоча Росія і запевнила світ про її кінець, — сказав нам під час зустрічі начальник Головного штабу урядових військ Чеченської Республіки генерал Аслан Масхадов. — Причому починається не на користь супротивника. Попереду найзапекліший двобій, який «ще вели наші діди. Війна триватиме в горах, на скелях і знову в містах, на рівнині — де завгодно. Росія тут ніколи не переможе. Москва це вже зрозуміла, але варто зупинитися — ініціатори збройного вторгнення сядуть на лаву підсудних; доведеться відповісти за скосні проти людства злочини, відповісти насамперед перед російськими матерями, чиї сини полягли на нашій землі».

Перебуваючи в зоні бойових дій більше тижня, і справді переконалися — всупереч оптимістичним запевненням офіційної Москви, війна точиться не тільки в передгір'ї, а й на рівнині, де федеральні війська вже «виконали свою місію». Ми спостерігали затяжний бій у «визволеному» Шелковському районі. До речі, та ж Наташа Медведєва розповіла, як здивувалися тележурналісти з «Останкіно»: вони приїхали у Грозний для підготовки чергового переможного репортажу, а потрапили мало не на місце бою. Хтось з телегрупи навіть вигукнув: «А кажуть (!), що війна закінчилася...» Чеченці мобільними групами, по п'ять чоловік, здійснюють постійні вилазки за лінію фронту. (Між іншим, нині серед бойовиків найпопулярніший анекдот: китайці, як і чеченці, вирішили воювати з Росією мобільними групами — по п'ять мільйонів).

Основні сили дудаєвських військ і ополченців, відійшовши на гірські рубежі, готують нові надійні позиції. Воювати в горах за допомогою авіації і далекобійної артилерії, запевнили нас польові командири, — то справа марна. Гори тут такі, що є де сховатися, де розвернутися і воювати. Якщо російські десанти кинуть у гори — ще тисяч двадцять загинуть. Втім, генерал Масхадов не виключає й такого варіанта:

напередодні 9 Травня росіяни намагатимуться перевести війну в русло мирних переговорів і заявити світовій громадськості: перемога за нами. Дудаєвські бандформування знищенні, у горах пострілюють окремі недобитки. На рівнині постараються сформувати проросійську владу, провести формальні вибори, поставити на чолі автономії свою людину — з опозиції, що здискредитувала себе в очах народу своєю орієнтацією на Білокам'яну, і змусити її підписати мирний договір. Але це наївні плани, вважає генерал. Та сила, що нині перебуває в горах, а це велика сила, не допустить такого сценарію. Навіть якщо він, Масхадов, командувач Східного фронту полковник Шаміль Басаєв чи навіть сам Президент Дудаєв накажуть чеченцям скласти зброю — цього ніколи не станеться. Як співають у популярній нині пісні: «Нас жить враги не научили и не научат воевать». Чеченці не зможуть сидіти спокійно, доки в їхньому домі, в їхніх містах і селах залишиться хоч один російський солдат. Двоголовий орел, ця в природі тварина (за характеристикою Руслана Хасбулатова — «мерзкая птица») ніколи не запанує над гордим чеченським вовком — єдиним звіром, за чеченським повір'ям, що не боїться чинити опір сильнішому і зустрічає свою смерть, дивлячись ворогу в очі.

«Бандформування Дудаєва позвірячому збили літак, який мирно бомбардував місто Грозний». (Сучасний чеченський жарт.)

Ліквідація	Відповідальність	Кількість	Відповідальність
Ліквідація	Донецький	1084	Балакін
Ліквідація	Балакін	1085	Балакін
Ліквідація	Балакін	1086	Балакін
Ліквідація	Балакін	1087	Балакін
Ліквідація	Балакін	1088	Балакін
Ліквідація	Балакін	1089	Балакін
Ліквідація	Балакін	1090	Балакін
Ліквідація	Балакін	1091	Балакін
Ліквідація	Балакін	1092	Балакін
Ліквідація	Балакін	1093	Балакін
Ліквідація	Балакін	1094	Балакін
Ліквідація	Балакін	1095	Балакін
Ліквідація	Балакін	1096	Балакін
Ліквідація	Балакін	1097	Балакін
Ліквідація	Балакін	1098	Балакін
Ліквідація	Балакін	1099	Балакін
Ліквідація	Балакін	1100	Балакін

Пам'таете Достоєвського: «Неправедно то дело, ради которого прольется хоть одна чистая слеза ребенка»? Ех, льотчики, еліта війська. Великий росіянин Достоєвський перевертается в могилі від ваших «дел». Потоками дитячих сліз залива чеченська земля... Люди бояться сонця і безхмарного неба — російські «соколи» люблять хорошу погоду. (Ще необстріляні, в перші дні не звертаємо уваги на гудіння літаків. Це вже потім, побачивши хлопців Дейнекіна (головного командувача ВПС) у дії, очікуємо зливи вибухів навіть бід пасажирського АНу в київському небі).

Від ракетно-бомбових ударів стогнуть гори. Мирні населені пункти, якими ще вчора проїздили, перетворюються на руїни. Емстанжі, Махкеті, Агішті, Сельментаузен... Там і близько не було бойових позицій: за наказом командувача фронту Басаєва бойовики облаштовуються віддалі від сіл, щоб не страждали мирні жителі. Та «еліті» байдуже, на кого сипати бомбами і ракетами: схоже, й справді, найкращий чеченець — мертвий чеченець. Для бойового рапорту малюки і жінки — також підходяща ціль. У військовому госпіталі лежить малесенька дівчинка з околиці Ведена, їй ще немає і двох років. Мама годувала її груддю, коли над подвір'ям завис російський вертоліт. Стрільцеві, мабуть, було зручно цілитися: мале подвір'я, видно як на долоні — дівча з відрізаними осколком ноженятами тицялося в мертву

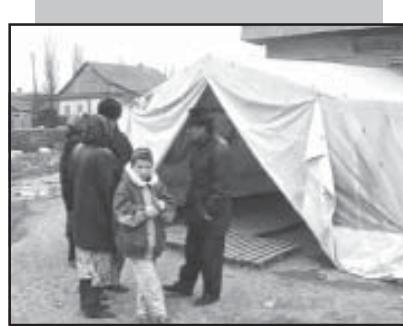

«Визнаю лише одну провину — мій брат Джохар Дудаєв. Якщо це кримінальний злочин, прошу, застосуйте до мене відповідну статтю Кримінального кодексу Російської Федерації».
(З допиту брата Джохара Дудаєва, 59-річного таксиста Махарбі, у Лефортовській в'язниці.)

маму. Вона і зараз плаче: «Дада, лазьо» («Мамо, болить»). Мабуть, за «бойові заслуги» російським льотчикам непогано платять.

З вертолітота взагалі більше шансів повправуватись у влучності. Найспритніші навіть примудряються перестріляти індиків на сільському подвір'ї. Так. Для забави. Як комп'ютерна гра, влучив — не влучив. Погожої днини небезпечно пасті корів — мішень. Небезпечно їхати автомобілем — мішень. Небезпечно базарувати — мішень. Небезпечно ховати близьких — тейзет (похорон) також мішень. Просто б'ють по гурту людей. Цікаво... Цікаво, що сниться вночі «славній еліті війська»? Чи знаменіті «наркомівські» надцять грамів валять з ніг і у п'яні сни не приходять душі убієнних дітей?

З чеченської сторони понад 95 відсотків жертв — мирне населення. Біженців, що врятувалися з-під бомб у Грозному, засипають ракетами у Самашках, Сержень-юрті, Ведені. «Доблесні соколи» при нас вдарили навіть по дагестанських селах. Правда, перед Махачкалою «вибачалися»: льотчики можуть помилитися... на 8–10 кілометрів.

МИ РОЗМОВЛЯЛИ з багатьма жителями міст і сіл рівнинної частини Чеченії — їм дивом вдалося уникнути смерті. Спочатку — під уламками зруйнованих авіаційними будинків, потім у фільтраційних таборах у Моздоку, Краснодарі, П'ятигорську.

Колона машин з біженцями проїздила через контрольно-пропускний пункт поблизу села Самашки. Їх вихоплювали з машин і пропускали через стрій п'яних російських вояків. 43-м чоловікам переламали ребра, відбили нирки, розтрощили пальці — щоб «не могли стріляти». А потім обміняли на полонених російських солдатів, запевнивши на прощання, що скаліченим страшно пощастило — їх відпустили живими.

У Ведені ми зустрілися ще з однією групою «щасливців» — по вибитих зубах, вивернутих щелепах, крововиливах і покаліченіх руках було видно: вони ще не відійшли від «спілкування» з «визволителями». Прокурора Шелковського району Духаєва «взяли» вдома, взяли як небезпечного злочинця — групою «Альфа» з БТРом. Обчиствивши квартиру (пропали гроші, всі цінні речі), затриманого доставили в Моздок, а потім перевезли до п'ятигорської в'язниці з ліричною назвою «Білий лебідь».

— Єльцин каже, що наводить конституційний лад у Чечні. — Час від часу прокурор відкашлює кров'ю, — а я як юрист заявлю: сама Росія порушує тут конституційні права людини. У в'язниці, крім

цвілих сухариків, нам не давали їсти. На туалет відводили п'ять секунд: п'яні охоронці їх відлічували вголос і реготали від власної дотепності. Після «перебору» чи «недобору» алкоголю вони ставали ще «дотепніші». Жертви помирали від «витончених» катувань, а нас потім змушували закопувати трупи. Я зможу це довести будь-якому суду.

Розповідь прокурора доповнює літній чеченець Маркиреєв: «У моєму домі розтрощили все — від телевізора до банок з варенням. Кажуть, шукаємо зброю. Не знайшли, накинулися з кулаками: де гранати? У в'язниці тримали три доби без води, знущались як хотіли. Та я не про себе. У Пригунах була психлікарня: нещасні хворі навіть говорити нормально не вміли, а росіяни оголосили їх... бойовиками. По нирках лупили так, що в туалеті вся підлога була залита кров'ю».

Багато хто з наших співрозмовників не мав жодного стосунку до бойових дій, навіть не вмів тримати в руках автомата. Після того, що з ними зробили в тюрях і фільтраційних таборах, навчаться! Вони самі шукатимуть зброю.

Той, хто клонув на цю наживку, тепер гірко жалкує. Мешканці станиці Ассиновської, Чечен-юрта вирішили не чинити опору... І що ж? Це показало сусіднім селам, що буде з тими, хто покладається на

«Федеральні війська для припинення кровопролиття закликають мирне населення не чинити опору». (З газет.)

«милосердя» окупантів. П'яні солдати вдиралися в кожний будинок і забирали все, що впало в око. А впасті було чому. Гарненькі чеченські дівчатка, втім, і хлопчиками не гребували. Одна росіянка розповідала мені: її сестра затулила собою сусідську дівчинку, яку волокли за руку з хати. Вона кричала до братів-росіян: «Не сміте, ви ж християни! Їй тільки сім років». «Християни» прошили сестру по крові автоматною чергою... Навіть старого діда, щоб «не виступав», роздягнули і з'валтували в колі російських солдатів, а потім — усіх членів сусідської сім'ї. Коли пришиклю землю оповила темрява, кілька посланців вислизнули у сусідні села: не піддавайтесь на агітацію — краще зустріньте смерть у бою.

Влучно сказано, особливо коли розумієш, хто ці політики. Оскільки з політичним капіталом проблема, і навіть стриманий Захід із позицією-заготовкою «це внутрішня справа Росії» починає делікатно натякати «годі», в Москві терміново міняють тактику. В гру активніше вступає служба Сергія Степашіна, яка ставить за мету всіх спецслужб: якщо ворог не здається, треба розклести його зсередини.

Утім, ФСК непогано попрацювала ще до початку збройного вторгнення. Згадайте нескінченні історії з чеченцями-терористами, чеченською мафією, що грабує поїзди,

«Пояснити народу, що війна в Чечні розв'язана нечистоплотними політиками, котрі намагаються нажити політичний капітал». (З урядового розпорядження Російської Федерації служба Єріна, Грачова, Степашіна. Документ підписаний Єгоровим.)

вбиває бізнесменів на всіх просторах колишнього Союзу, підробляє банківські документи. Навіть у під'їзд Влада Листьєва зазирало «лицо кавказької національності». Імідж чеченців як поголовних злочинців спрацював. Навіть сусідні кавказькі народи проковтнули наживку.

Нині в Чечню масово засилють агентів, що пройшли курс навчання в розвідувально-диверсійних школах. З одним з них, затриманим відділом безпеки Чеченської Республіки, нам вдалося поговорити. Старший лейтенант ФСК Сергій С. (Прізвище відоме, не називаємо його на прохання самого Сергія) розповів про підготовку спецгруп для перекидання в діючі і передбачувані (!) «гарячі точки». Він особисто навчався на базі в Софроновці Московської області. База 1-го відділу ФСК, хоча діє під прикриттям МВС Росії. Крім бойової підготовки і вивчення радіосправи, курсанти опановують і політичні навчання — агітація, пропаганда серед мирного населення, поширення чуток, паніки. Тут готують два види груп (кожна група складається з п'яти чоловік): розвідувально-диверсійні і агітаційно-розвідувальні. Сам Сергій начебто належав до другого. Не буду переповідати всі тонкощі шпигунської справи, якими поділився озброєний потрійною системою легенди феесковець (впевнена, що найважливішу — четверту він не розкрив), але одна деталь викликає особливу увагу: за свідченням старшого лейтенанта, спеціальні групи, «поки що суто агі-

«Я свідомо підписав контракт. Із задоволенням вирушаю до Чечні. А що робити на «гражданці»? Зараз таке життя, що не проживеш на зарплату. Торгувати, як більшість знайомих, мені соромно...»
(З розповіді контрактника, обнародуваної недавно через «Останкино».)

таційні», засилаються в Крим — для «підігрівання» російськомовного населення. Це «поки що» напевно на довго не затягнеться, тим більше що навіть глава зовнішньополітичного відомства Росії Андрій Козирев попередив: вони не шкодуватимуть зброї для «захисту» росіян за межами Федерації.

Торгувати соромно. Вбивати — ні. Перед такою логікою безсилі не тільки слізози чеченських дітей, а й рішучі протести тих росіян, які вважають «бої місцевого значення ганьбою національного масштабу». Кажуть, для юнака армія — добра школа. Чого навчить своїх воїнів російська армія у Чечнії? Вбити страшно лише один раз: коли людина переступає в душі заповідь «не убий», вона мстить усім підряд, не розбираючи де «наші», а де «чужі». Мстить за те, що чужою волею з неї зробили вбивцю. Жителі Ставропольського краю, прикордонного з Чеченською Республікою, розповідали: коли поїзд з новобранцями наближався до місця «служби»; хлопці в шинелях перетворюються на дику орду — грабують вокзальні кіоски, б'ють вікна, зачіпають перехожих — нам усе дозволено, ми їдемо на війну. Якими вони повернуться в Росію, до своїх матерів? Кого грабуватимуть, кого битимуть в селах Тамбовщини чи Рязанщини? Держава однією рукою ловить кримінальників, другою — благословляє їхнє поповнення.

«Я не люблю говорити про втрати російської армії у Чечнії. Нам не робить честі кількість убитих. Тут нема чим пишатися». (З інтерв'ю Джохара Дудаєва).

Ми бачили їх, принишклив і тихих, як гімназисти, по той бік вогню — у чеченських горах. «Кавказькі бранці» зовні навіть віддалено не нагадують тих, хто повернувся з полону слов'янського. У день нашого приїзду в одному з гірських районів чергову партію полонених обмінювали на ... трупи чеченців і турецького журналіста. Такий «чайнич» приголомшив, але віце-президент Зелімхан Яндарбієв не бачив у цьому нічого дивного: «Наші мертві нам дорожчі за їхніх живих». І знову нам довго пояснювали особливості чеченського менталітету: останки священні, їх не можна віддавати на поталу ворогові. Здається, чеченський менталітет — предмет непоганого бізнесу для їх супротивників. Трупи не тільки обмінюють, ними ще й приторговують. Шануєш звичаї предків — викладай 200 тисяч рублів, 500, мільйон (залежить від підприємливості «продавця»), інколи можна й за пляшку купити останки матері (як правило, на «російському ринку» — трупи розстріляних мирних жителів).

Отже, торгувати можна не лише на «гражданці». Можливо, поряд із справжнім заняттям для справжнього чоловіка — вбивати — дрібна комерція не така вже й ганебна справа. Соромишся продавати трупи — продавай зброю. Я сприйняла розповіді гудермесця Ібрагіма як черговий воєнний жарт: «Продав брат корову — взяв автомат, я продав машину — взяв гранатомет». «Де взяв?» — перепитую. «Де взяв —

купив», і справді купив — у російських солдатів. (Пізніше навіть мені пропонував «братішка» пістолет — недорого: всього 250 тисяч). Федеральні війська, що прибули в Чеченію для «роздроблення незаконних бандформувань», одночасно і невичерпне (гроші всім потрібні) джерело для озброєння. І БТР можна придбати, і танк — скільки їх горить: на війні без проблем сховаєш кінці: «Думаете, они чего бронетехники в Грозный кинули? — пояснив генерал Масхадов. — Не дурні, знают, что в місті танками не розвернешся. Але скільки їх можна списати...»

РОСІЙСЬКІ ВОСНАЧАЛЬНИКИ також не люблять говорити про втрати. А якщо говорять — не приховують оптимістичної ноти: «Кількість жертв не дійшла до норми». Хто встановлює норму смертей чи їхось синів?

Матері російських солдатів дісталися аж до головнокомандувача Чеченської Республіки — вони шукають синів, що згинули у вірі війни. До своїх генералів докричатися важко. Не чують. Або просто відповідають: «Солдат повинен виконувати наказ».

— На нас кидаються з кийками омонівці, — розповідає заплакана, виснажена від тривоги жінка. — Офіцери погрожують фільтраційними таборами: «Паніку тут розводите». А одного разу в гурт матерів вистрелили з танка. Можливо, вони хотіли просто налякати — не

«Воєнними злочинами вважаються порушення законів або звичаїв війни, вбивства, катування... цивільного населення, пограбування громадської або приватної власності, безглузде руйнування міст або сіл, спустошення, не вправдане військовою необхідністю». (Зі статуту Нюрнберзького трибуналу, ст. 6 в.)

знаю... Але одна жінка впала... мертвa... Я ніколи цього не забуду... Моя товаришка, ми з нею їхали аж з Москви, закричала: «Дайте мені гранату. Я сама кину її в цей танк. Навіть якщо там мій син. Мені не потрібен убивця»...

Вони не хотує, щоб їхні хлопчики вбивали. І не хотує, щоб убивали їх. Вулиці Грозного були встелені мертвими. Зголоднілі коти і собаки об'їдали вуха, носи... Грозний, Гудермес, Шалі, Аргун... Ще не норма.

Чеченський абрев Ваха, на якого з мисливським завзяттям полюють російські снайпери, зізнався: «Я стараюсь не стріляти в пацанів осіннього призову. Що вони винні? Їх самих посилають на смерть — Росія списала цих хлопців ще в грудні минулого року».

Для них немає порятунку. Попереду — ми. Позаду — загороджувальні загони військ ФСК, над ними — вертольоти: хто відступає — вогонь. В Наурському районі місцеві жителі відкопали могилу — двадцять російських солдатів, що відмовилися воювати, знайшли смерть не від чеченської кулі. Двісті п'ятдесяти солдатських матерів відкрили у Назрані з'їзд. Генерали довго потішалися: «Баби перемир'я оголосили». Якби всі матері, чиїх синів змушують умирati на чужій для них землі, зібралися не в Інгушетії, а на Красній площі, перед тими, хто віddaє злочинні накази... Якби...

А ПОКИ ЩО КРАСНА ПЛОЩА в очікуванні іншої подiї — набагато

грандіознішої: парад переможців. Пройдуть колони посивілих ветеранів. Гордо пройдуть — вони перемогли фашизм. І вклоняться їм до землі зарубіжні гості.

Російські мас-медіа повідомили: у параді братиме участь і батальйон учасників роззброєння бандформувань у Чечні.

Невже в народів така коротка пам'ять і статут Нюрнберзького трибуналу — просто данина історії?

У нашу останню ніч у Чеченії по Ножай-юрту до ранку лупила далекобійна артилерія. (В поїзді з «Красної звезды» ми дізналися: це «бойовики розправлялися з мирним населенням».) Мирне населення тиждень тому залишило приречене селище. Зосталися ополченці і три жінки: дружина коменданта, його заступника і хвора на рак бабуся. Вулицями блукали кинуті напризволяще корови і вівці. Страшно було залишитись у спустілому селищі. І страшно його залишати... (Зі спогадів.)

«Свобода або смерть», — чути клич у горах, — ця пісня стала майже гімном. Автор загинув, а пісня щодня лунає в горах і на рівнині, на позиціях і в підвалах-бомбосховищах. Свобода або смерть...

Зізнаюся, ми таки «втрутилися у внутрішні справи Росії» — на прощання побажали гордій Чеченії Свободи і Життя.

ШЕФ ФЕДЕРАЛЬНОЇ СЛУЖБИ КОНТРРОЗВІДКИ (нині безпеки) Росії Сергій Степашин недавно через засоби масової інформації запевнив: місцеперебування «бандинта століття» Джохара Дудаєва для них не таємниця, вони навіть знають, чим опальний генерал щоранку снідає. Я, звичайно, не можу конкурувати зі всюдисущим відомством пана Степашина: в деталі вранішнього дудаєвського меню не посвячена. Втім, сам Джохар Дудаєв зізнався мені, що не має звички снідати: лягає під ранок і після короткого сну може лише обідати. Ми зустрілися з Президентом Чеченської Республіки Ічкерія на його Батьківщині — землі, що вже п'ятий місяць омивається кров'ю. Десь високо над нашими головами в чорній безодні неба натужливо гули літаки. «Бомбовози, — пояснив колишній військовий льотчик, — знову «оброблятимуть» перевали». Тривожні зірніці спалахнули над горами. Інтерв'ю в інтер'єрі війни почав сам генерал Дудаєв. «Як Україна, що нового у вас, добре друзі? Як живеться моїй рідній Полтавщині?» — запитав українською мовою. Запитав з непідробним інтересом. І лише після полтавських новин ми перейшли до проблем самої Чечні. Словеса генерала багатьом здаутуться надто різкими. Але я не могла їх редагувати. Бо для того я добиралася до Дудаєва, щоб подати його точку зору, яку через «Останкіно» не почуєш.

Джохар Дудаєв:
«Я
ПОВІСТКАМИ
НА ВІЙНУ
НИКОГО
НЕ ВИКЛИКАВ»

— Пане Президенте, «наведення конституційного порядку» на вашій землі обернулося великою кров'ю. І так нечисленний чеченський народ з кожним днем стає ще нечисленнішим. Ви вважаєте, що війна була неминучістю? Можливо, і Росія, і Чеченія могли бути поступливіші у взаємовідносинах?

— Не думаю, що можна було уникнути війни. Справа не в прямолінійності нашої дипломатії. Зрозумійте, Чеченія — лише привід, Росія тяжко хвора на жахливу хворобу — русизм. Її симптоми — надзвичайна жорстокість, підступність, бездуховність: усе, що сатанізм нагромадив за всю історію цієї грішної землі, нині проявляється в діях Росії проти маленької Чеченії. Ми вже протягом трьох століть відчуваємо на собі смертносний подих цієї хвороби. Тепер хроніка тут перейшла в стадію агонії... Але сама хвороба ще дуже небезпечна для людства. Повірте, біда Чеченії не виходить за межі чогось особливого, вона не більша, ніж в інших народів.

Просто ми зазнали найсильнішого преса, найдошкульнішого удару. Тут у найжорстокішій формі знищується людина, топчеться її право на життя.

Ця ідеологія страшніша за фашизм, расизм, нацизм, всі людиноненависницькі ідеології разом узяті. Якщо існує держава-терорист, то це Росія і є. Найвищі посадові особи, починаючи з президента і прем'єра, беруть участь в агресії, знищенні, геноциді проти громадян ЧРІ. Куди не глянь — безправ'я, влада — в руках відвертих авантюристів. Тому дозволяють собі усе.

Росія — єдина країна на земній кулі, в якій немає духовності, немає віри. З її нещасних громадян протягом століть вибивали ці моральні якості як непотріб для панівного народу. Про віру кричали лише тоді, коли вирушали в походи на іновірців. А немає віри — немає моралі. І ось воєнні орди, до зубів озброєні найсучаснішою зброєю, несуть свій сатанізм. Це і є русизм у дії.

— Ви вважаєте, що всі міжнаціональні сутички провокує Росія?

— Переконаний у цьому: в мене не емоції, а факти. Якщо ми не оцінимо того, що відбувається в Росії, і людство не вживе заходів для свого захисту, криваві рани сполосують планету. Чеченці виживуть, у мене жодних сумнівів у цьому немає: ми вже звикли жити в такому режимі з Росією триста років і виробили імунітет до русизму. Інші народи не виживуть.

За всю свою історію Росія ніколи не виступала проти сильнішої або хоча б рівної сили. Вона завжди вибирала собі жертву найслабшу, найнезахищеннішу і знищувала, страхуючи інших. Вичленила Нагірний Карабах — хап і з'їла. Вичленила Абхазію, Південну Осетію, Інгушетію, Придністров'я — проковтнула. І знову закружляла в пошуках здобичі.

Ага, ось Крим. Не майте ілюзій, війська, що пройдуть вишкіл «роззброєння бандформувань» у Чеченії, повернуть на Крим. Затято розігруватимуться карти Східної, Південної України, вас намагатимуться зіштовхнути лобами, втягнути у братовбивчу війну.

Далі. Придивіться до поведінки Росії на міжнародній арені. Тільки налагодилися відносини Ізраїлю з сусідами-арабами і намітився конструктивний діалог, російські дипломати тут як тут. Де ще конфлікт? У колишній Югославії? Туди. У турків з курдами? Чудово — є заняття для російських політиків, тим паче що вже підготовили акцію, до сценарію залучено спеціально створений у Москві центр курдів. Кого б ще «помирити»? Кому потрібні «миротворчі сили»?

Розіб'ють «чеченську мафію» — ще активніше візьмуться за створення слов'янського союзу. Ще нап'єтесь горя з цією утопією. Звичайно, обортка приманлива, а суть? Суть — у посиленні ролі сатанізму із залученням України і Білорусі. Не клюньте на гачок.

— Наєйтъ найтяжчу хворобу намагаються лікувати, а не просто констатувати діагноз. Ви можете запропонувати рецепт одужання Росії від «руссизму»?

— Світ має стати лікарем, а не свідком хвороби, котрий сором'язливо опускає очі: «Це внутрішня справа Росії». Не внутрішня, панове. Сьогодні Чеченія, завтра — хтось із вас. Треба всім світом визначити:

Росія — це імперія зла і поставити питання про припинення її постійного членства у Раді Безпеки. Бо, перебуваючи в такому авторитетному органі, зона лише дискредитує силу міжнародного правового співтовариства. Навпаки, потрібно економічними санкціями ізолювати агресора від зовнішнього світу. Методи блокування епідемії русизму є. На жаль, їх не квапляться застосовувати.

— *Незважаючи на військову міць Росії, бліцкригу не вийшло. П'ятий місяць не стихають бойові дії. Уже «визволені» російськими військами міста їм же знову доводиться брати штурмом. У чому феномен стійкості ваших військових формувань? Адже, по суті, за три роки оголошеної незалежності Чеченська Республіка не спромоглася на створення власної регулярної армії.*

— Феномен стійкості — в духові чеченців. Ми триста років готові були дати відсіч. Чеченці від природи непримиренні до рабства. Ми не створені для неволі. Можна гори Кавказу зрівняти, як оцей стіл, але дух нації подолати не вдається. Ні найсучаснішою зброєю, ні депортаціями, політичними підступними іграми.

А щодо власних збройних сил, то наш народ — армія. Я повістками на війну нікого не викликав. Але коли агресор позбавив 300 тисяч людей даху над головою, позбавив засобів до існування, він підштовхнув нас лише до одного заняття — воювати.

Чеченський чинник показав: російське воєнно-оперативне мистецтво, тактику ведення бою можна закреслити і писати з чистої сторінки. Ключ у нас. Війна багато чого вчить, особливо чеченців. Яка ще держава знайдеться у світі, котра протягом майже п'яти місяців може протистояти величезній військовій силі, що діє в одному напрямку, в один і той самий час? (На 11,7 тисячі квадратних кілометрів присунуло водночас 5600 одиниць бронетехніки). Ми призвичаємося до війни. Досі була оборонна тактика: доки Дейнекін тренується в горах завдавати ракетно-бомбових ударів авіацією, ми навчилися добре воювати на рівнині. Досвід швидко приходить. Зараз ми забороняємо воїнам добровільних батальйонів смертників кидатися під танки, як було це на початку бойових дій. 100 танків з екіпажами — ось тоді ти маєш право замахуватися на власне життя. Під кожний російський танк лягати — в нас і людей не вистачить.

Отже, дякувати Росії, формуюмо на ходу свою армію. Звичайно, Ічкерія надто мала, щоб тримати тут, у горах, під бомбами російських «соколів», такий великий військовий потенціал. Тому «визволена» рівнинна частина нашої країни горить під ногами «визволителів». Кидаючи на нас бомби й ракети, заливаючи вогнем, Росія називає нас своїми громадянами. Що ж, я не проти. Нехай ці триста тисяч «суб'єктів Російської Федерації» ідуть за межі «автономії» — Росія велика. Хай там собі добувають право на життя. Руйнувати — не будувати. Ми також уміємо

це робити. Російські міста також добре горять. До цього тривало полювання на вовків. Час починати вовче полювання.

— Ви маєте на увазі той знаменитий чеченський тероризм, яким Росія і лякає народи?

— До рівня терористів нас ніхто не опустить, хоч би як старалися створити нам імідж чеченської мафії, зарізяк-бандитів. Якби чеченці дозволили собі адекватні з російськими вандалами дії, ми не вважали б себе гідною нацією. Я найбільше пишаюся тим, що таких дій немає. Але ми змушені захищатися. Доки ворог не відчує горя в себе, він не усвідомить горя іншого. Ще Гаррі Трумен сказав: у світі немає ні політики, ні ідеології, ні дипломатії, ні законів, ні права, з якими можна говорити з Росією. Вона розуміє лише закон грубої фізичної сили.

Дійшло до цинічного святотатства. Діти сусіднього Ставропольського краю збирають «добресним російським солдатам» подарунки: вишивання, малюють, складають вірші про тих, хто тут убиває їхніх ровесників. Ось що по-справжньому страшно! Російські вояки високоточною зброєю знищують інтернати, школи, пологові будинки: нині жодної школи, жодної лікарні — каменя на камені не залишили, а російські педагоги вчать школярів «гуманізму» — обдаровувати вбивць. І лякають «бандитами Дудаєва». А що ж «бандити»? Взяли в полон кількох вояків. Один зі своєї гармати зробив 1732 постріли, другу

гий — 4321. Запитуємо, ви знали, куди цілилися? «Знали, — кажуть, — у населення, в чеченців». — «І це вам дозволяло вбивати мирних людей?». — «Так нам наказали...» І що зробили бандити-чеченці з цими юними вбивцями? Пошматували? Гріх — за чеченськими законами, на полонених не можна підіймати руку. Беззахисних жаліють. Годують, цигарками пригощають...

— *Зустрічаючись тут із багатьма чеченцями, з матерями, котрі втратили дітей, з біженцями, які встигли вискочити з палаючих будинків лише в легкому одязі, помітила — у них справді немає ненависті до російського народу. Скажіть, це натрапила на таких м'якосердих співрозмовників чи озлобленість узагалі не притаманна вашому народові?*

— Озлобленість не належить до генетичних рис чеченців. Можуть ненавидіти конкретних убивць, а не весь народ. «Бідних російських солдатиків», яких женуть на війну, чеченці ще й пожаліють, поспівчувають їхнім матерям, котрі, плачучи, шукають тут серед полонених своїх синів. А наші матері не плачуть навіть тоді, коли ховають своїх дітей. Серця кам'яніють від горя, а слізозі недостойні горянок.

— *Але кожна нація має частку своїх негідників. І Чеченія не виняток. Що для вас страшніше — воєнна міць Росії чи наявність власних негідників?*

— Розумієте, без негідників (а в Радянському Союзі виховання таких «кадрів» було поставлено на конвеєр) жоден народ не обходиться. Ви, ми. Я багато думав над цією породою людей. У киргизькій літературі з'явилося поняття «манкурт». У Булгакова — «шарикови». Я назвав би цю породу «клопами». У чому їхній принцип? У відсутності принципів. Для них що Батьківщина, що свій народ, що мати, що свобода — поняття нівелльовані, стерти. «Клопів» у нас небагато, але вони є. І тягнуться за ними промосковський слід.

— *Які види озброєння, за вашими даними, використовує тут Росія?*

— Немає жодного виду озброєння, військової техніки — від військ морського базування до військово-космічних сил, які не застосовували б проти чеченів. Причому людей ніхто не поділяє на чеченців і не чеченців. Під обстрілом «добресніх» російських льотчиків — представники більш як 100 національностей, які проживали в Чечнії. Однаково штурмують ракетами на церкву й костел, синагогу і мечеть. Однаково... Килимкове бомбометання. Заборонені у світі види озброєння. Тактика «випаленої землі»... Все підходить, якщо Росії потрібно розбройти «бандформування» Дудаєва. Втім, до бандформувань, за нашими даними, вони віднесли усіх громадян Ічкерії. Ми дістали «трофей» (показує. — Авт.) — документи, підписані Черномирдіним, про нову

депортациою вцілілих (якщо такі знайдуться) чеченців до п'яти областей Росії.

— Скажіть, російські танки можуть прийти в гори?

— Ми із задоволенням їх тут приймемо, нам танки потрібні. До речі, знамениті «Т-80» і «Т-81», що вважалися дивом російської військової техніки, наші 12-річні хлопчицька кололи, як горіхи: знайшли їх уразливе місце (поки що військова таємниця, після війни розповім) — і немає дива.

— Які, за вашими підрахунками, втрати російської армії?

— Вони такі величезні, що я боюся називати конкретну цифру. Навряд чи це знають і в самій Росії. Те, що вже перевалило за 30 тисяч, точно. З усією відповідальністю заявляю: трупи російських солдатів у контейнерах російські літаки скидають у Каспійське море, в кислотні озера, в гірські ущелини, а потім ці місця «прасують» бомбами. Нинішнє керівництво не цінує життя своїх воїнів, по-моєму, вони не знають, куди подіти свою армію і самі знищують її фізично. На зустрічі наших старійшин з представниками Черномирдіна ми запропонували: забираєте свою армію — почнемо мирні переговори. Відповідь: «А куди ми її подінемо?» Ось і знайшли спосіб — куди.

Сотні трупів валялися на вулицях Грозного. Начальник нашого штабу генерал Масхадов просить генерала Бабичева: давай зупинимо цю бійню — приберемо трупи: гарантуємо, жодного пострілу з на-

шого боку. Відповідь знову-таки в цілком російському дусі: «Вони вам заважають — ви і прибираїте». А скільки необстріляних хлопців осіннього призову вони гнали на убій, прикриваючи їх... ззаду загороджувальними загонами.

Їхні вищі військові чини, що залучені тут до «наведення конституційного ладу», здається, нині заклопотані одним бажанням — дістати звання генерал-мародера: курсують літаки до Росії з награбованим у Чеченії добром, навіть вживаними меблями не гребують. А солдати що... Російські матері нових народять. Гарматне м'ясо не переведеться.

— *Ви вірите в перемогу?*

— Якби хоч на йоту сумнівався в ній, ніколи не очолив би боротьбу свого народу за свободу.

— *Але війна — річ жорстока.*

Ви самі кажете, що російська армія застосовує тактику «випаленої землі». Навіть після перемоги важко зіп'ястися на ноги — зруйнований економічно-виробничий потенціал, велика кількість людських втрат.

— Від нашого економічного потенціалу агресор не залишив трахинки. Їздячи по території і вивчаючи обстановку, помітив: навіть високовольтні опорні лінії, як снопи, скосили високоточкою зброяєю. Тільки на одній важкопрохідній ділянці знищено 27 опор. Високоточкова зброя надзвичайно дорога — значно дорожча за «ціль». Не жаліють власних величезних коштів, щоб тут підрізати економіку

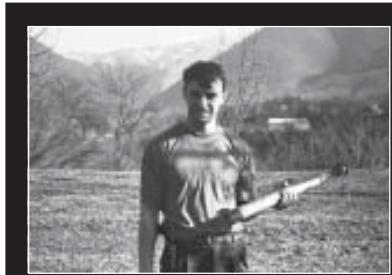
під корінь. Вандали. Але ми народ живучий. Це Росії важко буде після війни відбудувати свою економіку, рабська праця народів-колоній має малу продуктивність. Ми за лічені місяці поповнимо свої економічні втрати, бо працюватимемо на своїй вільній землі. Працюватимемо з вірою в милосердя Аллаха. Він не залишив нас у дні битв, не залишить і в мирну годину.

— Нинішню війну дехто характеризує як боротьбу християнства з ісламом.

— Нісенітниця. В агресора немає війська Христового — є сіра військова маса, готова без віри вбивати, палити, насилувати. Втім, ви самі тут бачите наслідок дотримання «православною» Росією заповідей християнської моралі.

Я дякую вашому народові за гуманітарну допомогу нашим біженцям, за співчуття до нашого горя. Нам більше нічого не потрібно, хоча, знаю, «Останкіно» розпускало легенди про «полчища українських бойовиків у Чечні». Легенди є легендами. Нам не потрібні ні допомога збросю, ні добровольцями. Впораємося з агресором самі.

Бажаю Україні стати міцною державою з чіткою позицією. Допоможіть собі в цьому — цим ви допоможете всім народам, що вірять у своє і ваше майбутнє.

Коли ми прощалися з Джохаром Дудаєвим, «бомбовози» в нічному небі затихли. Зате десь високо зокружляв літак-розігдник. Напевно, всевидючі хлопці з відомства Степашіна збирали «стратегічні дані»: чим генерал Дудаєв пригощав на вечірю своїх гостей.

НАВІТЬ У КІЄВІ Даня не почувалася цілковито безпечно, доньку Джохара Дудаєва могли впізнати небажані знайомці. Тому ми маскували це інтерв'ю під розмову двох приятельок у затишному кутку весняного парку. Даня лише кілька днів тому, в прямому значенні цих слів, спустилася з гір і тепер з цікавістю розширилася навколо: «Відвикла від міста...» Наприкінці грудня ця молода чеченка з п'ятимісячним сином на руках (і майбутнім дитям під серцем) під вогняною зливою покинула Грозний. Майже чотири місяці вони переховувалися в гірських оселях, переїжджаючи з одного до іншого, — також беззахисні перед російськими літаками, як сотні тисяч чеченських жінок і дітей. Зовсім недавно їм дивом удалося вирватися з бомбо-ракетного зашморгу, перетнути кілька кордонів і... Ми розмовляємо з Даною в Києві, час від часу з тривогою позираючи вгору: небо обіцяло грозу.

*— Дано, як Вас застигла війна?
Напевно, в родині Президента передбачали: Москва не подарує Грозному непокірливості?*

— Те, що сталося першого ж дня війни, перейшло всі межі передбачуваного. До такої відвертої, розгнузданої агресії ми не були готові. А для мене війна розпочалася з хвороби моого маленького Дені. Висока температура, марить — для матері дитяча недуга сама по собі страшна, але коли під гуркіт танків

«Я НЕ БАЧИЛА БІЛЬШОГО АСКЕТА, НІЖ МІЙ БАТЬКО»

Джохар Дудаєв очима доньки

за вікнами, безупинну стрілянину... Це жахливо. Куди подітися з палаючим од жару немовлям, як його врятувати? Навіть нині мені страшно згадувати ті перші дні війни.

— **Напевно, для Вас жахлива інша ситуація: Батьківщина вашої мами закидала Батьківщину батька «гостинцями» — бомбами, ракетами, снарядами. Чи не відчуваєте Ви в цій війні психологічного роздвоєння, гіперболізованої особистої трагедії, адже у Вашій душі — зіткнення двох ментальностей?**

— Ні, не відчуваю. Ті, хто скеровує свій народ на бійню, хто віддає злочинні накази, не мають національності — вони просто негідники. Я не маю жодного стосунку до їхньої ментальності.

А загалом мені шкода росіян. Навіть тих, хто прийшов на нашу землю зі зброєю. Може, тому шкода, що ці люди самі не в змозі вирішити свою долю, у них немає сили волі протистояти злочинним наказам. Їм багато гірше ведеться, ніж чеченцям, бо перебувають у полоні найтяжчого рабства — власного.

Я дуже люблю свою маму і, звичайно, не відмовляюся від того, що передалося мені з її напівросійською кров'ю (ще «пів» у неї татарська), але відчуваю себе стовідсотковою чеченкою — мене з дитинства виховували в чеченському дусі.

— **Хто виховує і як, адже Ви виросли за межами Батьківщини?**

— Насамперед батько, звичайно. Він людина дуже вольова, і за ним

були всі сімейні пріоритети. Ми його рідко бачили, але якщо вже випадав вільний час — цілком присвячував нам, дітям. Мама також не заперечувала проти нашого чеченського гарту, хоча, думаю, їй доводилося нелегко, за натурою вона дуже м'яка, ніжна, лірична, а з доньки й синів треба «ліпiti» стриманих, твердого характеру кавказців. Але мама не губилася — не гірш за батька дбала про наш чеченський дух. Щоправда, переживала за нас типово по-російськи. А переживати було за що: ми жили тоді в Росії, а там чеченцем бути важко.

Ми часто їздили на батькову Батьківщину — в Чечні в нас численна родина: бабуся (дідусь помер під час виселення до Казахстану), дядьки, тітки, двоюрідні брати й сестри. За нашими звичаями ми підтримуємо тісні стосунки навіть з далекою ріднею. Але, звичайно, найбільшими «чеченськими університетами» для нас були батькові розповіді про Батьківщину, її історію, звичаї, культуру. Він так докладно все змальовував, що ми не могли б це краще вивчити за фундаментальними науковими працями, навіть якби вони тоді й були. Ми виростили на чеченських казках, чеченському фольклорі. Я ніколи не забуду ті хвилини, коли батько розповідав нам про Червоного Коня, Вежу в горах, про своїх предків: він знає свій родовід до 15-го коліна і нас вчив, щоб знали, хто ми є на цій землі, звідки пішли, що маємо передати дітям і онукам. Після батькових розповідей, потрапивши до Чечні на постійне проживання, я відчула легке розчарування: мене вчили, що серед чеченців не може бути злих, меркантильних людей, в кожному землякові я бачила друга, але не всі, кого ми полюбили заочно, виявилися такими, як уявлялося з батькових розповідей.

— Що змінилося у Вашому житті після того, як Джохара Дудаєва обрали Президентом Чеченської Республіки?

— Я не сказала б, що в мене з'явилися якісь привілеї. Навпаки: життя мое перетворилося на суцільне «цього тобі не можна».

— Я знаю, що Джохар Дудаєв Вас дуже любить, зізнався навіть, що почував до доньки більшу ніжність, ніж до синів. А для Вас він — лише батько чи й найбільший друг, з яким можна ділитися всім найпотаємнішим? До речі, Ви посвячували батька в дівочі секрети?

— У дівочі — ні. У нас традиційно тримають дистанцію між дорослими і дітьми. Але знаю, що татко мене завжди зрозуміє, прийде на допомогу. Взагалі жінкам нашої родини пощастило: мама з юних літ мріяла про романтичного героя і знайшла його в чоловікові. Я також не можу уявити крашого батька, ніж мій.

— Я помітила, що Ваші земляки дуже шанують віршоване слово. А Ваш батько любить поезію?

— Надзвичайно! Жодна зустріч, жодне свято в нашій родині не обходить без поезії і пісень. Ви чули б, як читає вірші мій батько!

Колись, відкрию таємницю, він сам писав, але надто соромився виносити свою творчість на люди. Навіть нам не показував: не наважувався конкурувати з мамою — вона в нас поетеса й художницею... Бідолашна мама, її картини були для неї, мов діти. Особливо по смерті бабусі, вона рятувалася мистецтвом... Мама ще не знає, який удар чекає на неї: всі її картини спалили російські вояки...

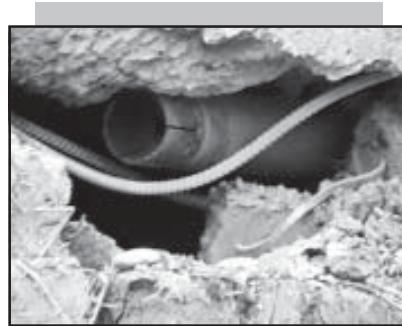
— Ви пам'ятаєте батька сентиментальним?

— Коли співає. Мабуть, тепер треба уточнювати: співав.

— А коли прощалися з ним, помітили слабинку?

— Ні, він, як завжди, тримався впевнено і твердо. Пригорнув, сказав, що нічого страшного, ще зустрінемося. Одне слово, поводився так, наче розстаємося на кілька тижнів. Звичайно, я ніколи не залишила б батька. Але в такому стані, з Дені, ми були б йому тільки тягарем. Він так і сказав: ти одружена, маєш чоловіка, виконуй сімейний обов'язок — бережі дітей...

Мені дуже не вистачає татка. З ним поряд почиваєшся такою впевненою, сильною. Він просто навіює оптимізм на довколишніх. Інколи мені здається, що він володіє якимсь силовим полем. Пам'ятаю, у дитинстві я завжди могла визначити, вдома батько чи ні: ще на порозі фізично відчувала його присутність десь у глибині квартири. Він ніколи не змінюється, навіть за найважчих обставин — витримка й оптимізм.

— Кажуть, Джохар Дудаєв часто проявляє нерозважну сміливість.

— То правда. Але я пишаюся тим. У Гроздному під час прицільного обстрілу президентського палацу всі впали на підлогу. Раптом — кроки. До приміщення заходить батько, переступає через кількох лежачих і спокійно вітається. Всі схопилися, чоловіки аж почевоніли — соромно Президента.

— У чеченських горах почула таку паралель: Мансур-Шаміль — Джохар. Як Ви гадаєте, чому Ваш батько став нині символом нації, адже в нього стільки ворогів?

— Люди, напевно, переконалися, що за, можливо, надто різкими словами й рішучими діями Президента — правда. І що навколо нього вони можуть об'єднатися, щоб здобути омріяну свободу. Джохар Дудаєв не забруднив свого імені меркантилізмом. Ми тривалий час жили в домі старшого дядька — під одним дахом з його численною родиною. Зручностей жодних. Мало хто вірив, що тут живе Президент. Коли переїхали до чотирікімнатного котеджу, знову було не до затишку: тут також зібралися багато люду — наша родина та ще охорона. Спали на матрацах просто на підлозі. Делікатесів не водилося. Якщо не нагадаємо, що треба щось поїсти — батько й не згадає, що є таке поняття, як «їжа». Не помічав ні холоду, ні спеки. Я не бачила більшого аскета, ніж мій батько. Причому вимагав цього й від нас. Може, звичка до спартанських умов і допомогла нам вижити в горах.

Думаю, що окупанти були дуже здивовані, коли зайдли в наш дім: наслухавшись про чеченську мафію, вони, напевно, сподівалися на велике багатство... Я рада, що вони розчарувалися.

— У Вас залишилися родичі в Росії?

— Так, але ми не маємо з ними зв'язку, це було б небезпечно для них.

— Чому Ви обрали своїм пристановищем Україну?

— Коли ми із Сибіру переїхали на нове місце таткової служби — до Полтави, ця земля видалася мені, шестикласниці, майже раєм. Такою я бачу Україну і нині. Доброта і щирість вашого народу викликає довір'я. Українці зі співчуттям ставляться до чужого горя, адже вони й свого зазнали багато. Між іншим, у Чечні живе чимало ваших земляків: у нас вони знайшли порятунок від голодомору в 30-ті роки. Я вірю, що ваша земля прихистить і моїх дітей.

— Ви не виключаєте ситуації, що до Вас може приєднатися і батько?

— Ніколи. Він знає, що Батьківщину не винесеш на підошвах черевиків.

— Джохар Дудаєв сказав мені, що важко воювати лише перші 15 хвилин, потім людина вживается у війну. А як Ви гадаєте,

**важко переступити бар'єр на-
зад — од війни до миру?**

— Мені здається, багато склад-
ніше, ніж од миру до війни. На це
не 15 хвилин потрібно, може, 15 ро-
ків.

**— Про що Ви найбільше мріє-
те?**

— Певне, гріх мріяти про щось
інше — щоб швидше настав мир на
моїй стражденній Батьківщині. Щоб
наша сім'я знову зібралася разом і
мій батько пригорнув до грудей сво-
го улюблленого Дені й мого майбутнього сина. І ще дуже хочу, щоб ми
з Вами могли знехтувати конспіра-
цію, вільно зустрічатися в Україні,
Чечні, де самі забажаємо. Вірю, що
ці мрії здійсняться, адже від цього
залежить моя доля.

ТОРІК У КВІТНІ В АБХАЗІЇ про Шаміля Басаєва мені розповідали бувальщини й легенди, співали присвячені йому пісні: «Захистить наш Кавказ мужчинам дано». На Латському напрямку ще точилися бої. Ополченець, що супроводжував на передові позиції, здається, припас історій про військові таланти Басаєва аж по той бік Сванетії. У принципі всі вони зводилися до одного: де був Шаміль — там бій закінчувався перемогою, з найменшими людськими втратами. Не приховував у розмові щирого захоплення командувачем збройних сил Конфедерації народів Кавказу і Владислав Ардзинба. У квітні 1995-го ми зустрілися з командиром «абхазького» батальйону, командувачем Східного фронту Чеченської Республіки у Ведено — опорному центрі дудаєвських військ. Шаміль щойно повернувся з-під Гудермеса, де вже кілька тижнів не вщухав запеклий бій. Втомлений, із запалими від тривалого безсоння очима, про пахлий димом від зарищ. Громіла канонада. Гори в гудермеському напрямку заливало вогнем. Ще півгодини тому обидливо завивали бомби неподалік нас — російська авіація здійснювала наліт на околиці Ведено. Там, у типовому чеченському дворі, на розі вулиці неподалік мечеті, мешкала родина Басаєвих. Разом з братами Шамілем і Ширвані ми провели протягом тижня не одну годину. Як

«НЕМА СТРАШНІШЕ, НІЖ ВІДВАГА, КОЛИ ПРИРЕЧЕНА ВОНА»

Шаміль Басаєв нагороджений найвищим орденом Чеченської Республіки Ічкерія «Честь нації». Абхазький лідер Владислав Ардзинба півтора року тому видав указ про надання чеченцеві Басаєву звання «Герой Абхазії». У Бориса Єльцина також були есі підстави прикрасити своїм підписом аналогічний документ: у серпні 91-го Шаміль брав участь у захисті Білого дому...

тільки в них випадала можливість, Басаєви охоче зустрічалися з українськими журналістами. Теми наших розмов інколи абстрагувалися від жорстокої реальності: ми говорили про історію і літературу, Шаміль згадував, як служив на Кіровоградщині, як ходив в айттуріентах, розповідав про своїх предків, підспівував фронтовим артистам на концерті в госпіталі: «І горят в душі у горца Имя Бога, Родины и честь». У цих розмовах він був різний: людиною філософського складу розуму, тонкої поетичної душі (Шаміль сам пише вірші й легко цитує класиків, у тому числі й Шевченків «Кавказ»), дотепний на слово і різкий у судженнях про речі, що розходилися з його гіпертрофованим почуттям честі... Єдине залишалося незмінним: палкий погляд і зелена пов'язка смертника. З неї одного разу й почалася наша розмова.

— Я знаю, що батальйони смертників сформовано з добровольців. Проте однаково моторошно дивиться на людей, які самі собі винесли вирок. Шаміль, скажіть, ви зовсім не боїтесь смерті?

— Вироки нам виносять на небесах, на землі лише виконують волю Аллаха. Я не хотів би виголошувати гучних промов про безстрашність, про всі ці речі, які важко пояснити і котрі або є в душі людини, або їх нема. Смертники обрали: воля або смерть. Для справжнього чеченця

іншого вибору немає. Колись за одне лише слово «раб» оголошували в наших краях кровну помсту. Це слово прирівнювалося до вбивства брата... Я не боюся смерті. Її не боїться он та дівчина з пов'язкою Газавату, не боїться старий Сулумбек. Той, хто заплатив життям за волю Батьківщини, за її честь, — праведний в очах Аллаха і потрапляє відразу до раю. Не знаю, можливо, без Віри і справді страшно вмирати. Але, мабуть, без Віри і страшно жити.

— Ви взагалі ніколи не відчували страху?

— Чому? Відчував. Але це було ще задовго до війни. В 70-х роках. Я, молодий абітурієнт московського вищого навчального закладу, зустрівся з ровесниками-земляками й аспірантом-чеченцем Саїд-Хасаном Абумуслімовим. Саїд-Хасан якось непомітно почав оповідати нам про історію Чечні, про Мансура і Шаміля, звірства єрмоловських військ. Оповідати те, що ми знали від старійшин, але сприймали це як красиві і страшні легенди. І раптом так відверто: «Чечня має бути незалежною державою. Треба вчитися виборювати її волю»... Ось тоді, в тому студентському гуртожитку я відчув справжній страх. Невже можна так відверто говорити про ці речі?

До інституту того року не вступив, але додому повернувся іншою людиною. Я почав не тільки мріяти про державність Чечні, а й готовити себе до того, щоб, коли треба, і силою захищати її незалежність. Тоді в моїй душі народилася національна гідність і вмер страх.

— Але через гірські хребти ви поспішили пронести цю силу до Абхазії...

— Маленька Абхазія також захищала свою незалежність. Наші прадіди колись разом стояли за Кавказ. Я шаную звичаї предків.

— Ви герой Абхазії. Мабуть, я не зустрічала там жодної людини, яка вас не згадала б. А ви можете сказати про когось з абхазів — «герой Чечні»?

— Ні. Але я не осуджу їх за те, що не прийшли до нас на виручку. У нас самих зброї не вистачає. А коли чеченці без діла ходять, когось на допомогу кликати — взагалі ганьба. Але політичними методами вони могли заявити про свою солідарність з нами. Мовчат... Що ж, видно, в душі так сильно рабство вкоренилося, що не змогли його вичавити. А може, Чехова не читали. Нам не потрібна фізична допомога. Ми чекаємо моральної підтримки. На жаль, сусіди не дуже з нею квапляться. Або не можуть... Вона надійшла звідти, звідки ми найменше чекали. З Прибалтики, України, Східної Європи, за що дуже вдячні.

Розумієте, росіяни погано знають свою класику, Герцену, наприклад. Пам'ятаєте його слова:

«Всі ці грубі насильницькі возз'єднання ведуть не до єдності, а увічнюють ненависть». Або ще один класик, неросіянин, щоправда. Фрідріх Енгельс

застерігав, що небезпека війни щезне того дня, коли російський народ зможе поставити хрест під традиційно завойовницькою політикою своїх царів і займеться власними життєвими інтересами всередині країни. Наче про нинішні події сказано. Поки Росія не позбудеться власного рабства, поки самі її громадяни не стануть вільними, або ми їм у цьому не допоможемо, вони завжди будуть страждати самі і завдавати страждань іншим народам.

— Як, на вашу думку, розвиватимуться події? Росія ще довго воюватиме?

— Скільки їй влізе або скільки ми дозволимо. Я переговори вестиму лише за однієї умови. Припинення вогню, цілковите й беззастережне виведення військ. А потім хай сідає Дудаєв з Єльциним, з ким завгодно за стіл переговорів, хай проводять референдум — хочу чеченці бути рабами Росії чи ні. Якщо народ скаже «так» — будь ласка, я відійду вбік і не воюватиму. Але, загнавши сьогодні до Чечні 300-тисячний корпус, зруйнувавши половину Республіки, знищивши більш як 60 тисяч мирних жителів, говорити про якісь умови, про роззброєння «незаконних бандформувань»... Хай вона спочатку забере звідси «законні». Під прицілом танків і авіації переговори не ведуть.

— Чи можливий, на вашу думку, в майбутньому процес на зразок Нюрнберзького над ініціаторами воєнної агресії?

— Ні, я переконаний, його ніколи не буде. Нікого взагалі не пока-

рають. Згадайте Фергану, Баку, Тбілісі, Вільнюс...Хоч одного генерала, хоч одного політика засудили чи хоча б визнали на офіційному рівні винним у пролитті крові? В Росії не покарали навіть тих, хто палив з танків по своїх, по Білому дому. Судового процесу над агресорами там не буде. Але, дай Боже, ми влаштуємо їм «Нюрнберг» тут. Ми привозитимемо сюди їхніх льотчиків — наших найголовніших ворогів (бомбардування здебільшого здійснює льотна еліта — льотчики-випробувачі) і судитимемо їх в інтер'єрі зруйнованих їхніми бомбами міст і сіл.

Ви бачили, скільки мертвих дітей залишають щодня по собі «російські соколи», ви чули розповіді жінок, старих людей, яким дивом вдалося вирватися від карателів-контрактників? Тоді ви повинні зrozуміти: нас загнали у глухий кут, нам не залишається нічого іншого, як показати Росії, що ми також вміємо воювати на її території. Ми довго стримувалися, але терпець може й урватися. Знаєте, як співається в пісні про імама Шаміля: «Нема страшніше, ніж відвага, коли приречена вона». Все повторюється. І тоді генерал Єрмолов не збирався заспокоїтися, доки в живих залишиться хоча б один чеченець. І нині Росія має «достойних сынов Отечества». Хай і «дякує їм» за біль і сліз своїх матерів.

Від автора:

Я спеціально утримуюся від коментарів, від своїх оцінок кривавих подій у Будьонновську. Лише передаю сказане Шамілем Басаєвим за два місяці до «терористичного акту, який уразив світ». Тоді у квітні в заручниках перебувала вся Чечня. Та є нині, під час переговорів у Грозному, російські дула ще не зачохлено...

ЗА ЖУРНАЛІСТСЬКИМИ КАНОНAMI цей матеріал мав би з'явитися одразу після сенсаційних публікацій в «Ізвестіях» про загадкове зникнення вдови опального чеченського президента: ми розмовляли з Аллою Федорівною ще 14 червня. Але цінуочи, як і кожний журналіст, здобич — сенсацію, я все-таки відсунула її «в шухляду»: доводилося зважати на те, що йдеться про безпеку людини. Нехтування такої дрібниці в гонитві за «гарячою» інформацією — не просто порушення кодексу журналістської честі (це можна ще якось пояснити). Настійливе «нерозуміння» московських колег, що їхні сенсації мають вигляд донесення, викликають припущення про роботу «за сумісництвом».

Читачам «Комсомольської правди», наприклад, навряд чи щастить регулярно зустрічатися на сторінках з Іриною Мастикіною: творча активність спеціального кореспондента відділу інформації припадає лише на той час, коли треба когось відшукати, — влітку минулого року (під час подій у Будьонновську) дітей Джохара Дудаєва, тепер ось вдови. Спецкор зверталася свого часу і до автора цих рядків з проханням поділитися інформацією про місцеперебування доньки Дудаєвих — Дани, між іншим, в унісон з працівниками спецслужб, з такими самими «безневинними журналістськими» запитаннями. Не діставши адреси, Ірина образилася і «пройшлася» по своїй українській колезі в «Комсомолке» за те, що «мляво від-

«Я ХОТИЛА ВРЯТУВАТИ СВІЙ НАРОД. А З МОГО БОЛЮ СКРОЇЛИ ПЕРЕДВИБОРЧУ АГІТКУ»

*Інтерв'ю
з Аллою Дудаєвою
через два дні
після її зникнення*

повідає на запитання і, схоже, не володіє інформацією». Щоправда, це не завадило їй передерти з «Голосу України» факти, видавши їх за власноруч добуті, та дідько з ним, plagiatом, це ще не страшно. Під час особистої зустрічі (до Києва пані Мастикіну привело нестямне бажання все-таки відшукати Дану Дудаєву) я наївно намагалася говорити про моральну відповіальність за життя людини, але московська гостя не зрозуміла моїх «сентиментів».

Так докладно зупиняюся на цьому моментові, бо в новій публікації в «Комсомолці» «Куда исчезла вдова Дудаєва?» («КП» за 28 червня) Ірина Мастикіна знову «вийшла на слід»: «А може бути, Алла Федоровна гораздо ближче: в Росії або даже в Москві? Но так або інакше спецслужби її слід потерпіли. Старенький отець — теж. Хотя странный разговор произошел у меня с ним на прощание. Узнав, что я та самая журналистка, которая в сентябре уже брала у его дочери інтервью на Україні, он стал сокрушаться, что на сей раз мы с ней не встретились. А после успокоил: «Ну ничего. Будет еще возможность... Если она в другом городе, — поедете?» Я кивнула. «А если за границей?» — «Конечно». — «Тогда скоро увидитесь!..» Будьте певні, поїде і, може, справді нарешті побачиться за кордоном, бо досі такої зустрічі не було, в тому числі і «в сентябре на Україні». До речі, в «сентябре» не було тут і самої Дудаєвої.

На що були розраховані ці повідомлення, добре розуміли всі, в кого гостювала цих кілька тижнів Алла Дудаєва в Україні. Її шукали і тут. Депутати українського парламенту, члени Конгресу українських націоналістів (прохання до вітчизняних мисливців за сенсаціями не плутати КУН з УНСО, яке жодного стосунку до «викрадення» когось із родини Дудаєва не мало, не має і навряд чи матиме) Роман Круцик і Тарас Процев'ят, яким торік у квітні пощастило вивезти з охопленої війною Чечні дітей і жінок з родини президента, діляться тепер уже не таємницею: «Алла Федорівна звернулася до нас з власної ініціативи — через знайомих чеченців, дуже схильована, попросила допомогти їй заховатися від небезпеки, що загрожувала її життю. Як давні знайомі сім'ї Дудаєвих ми без вагань відгукнулися на це прохання: не з демаршу до Росії — з морального обов'язку допомогти людині. Розуміли, яка відповіальність лягає на нас, якщо, не доведи Господи, з нею тут щось станеться. Поселили в надійному місці і зробили все, щоб увідомлення чеченського президента почувалася у безпеці».

Для охочих приїхати за кордон в Україну на зустріч з Аллою Дудаєвою нічого не світить: коли цей матеріал готувався до друку, гостя розпрощалася з господарями і залишила нашу державу. Вона перебуває в надійному місці і просить повідомити про це батькові.

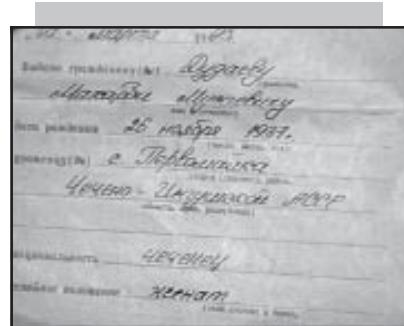
Що загрожувало Аллі Федорівні, як пояснює вона свої несподівані заяви у російських мас-медіа, чи справді загинув Джохар Дудаєв? Про

це в інтерв'ю з самою вимушеною мандрівницею.

— Алло Федорівна, як завжди, рада вас бачити, хоча не приходжу: своїми московськими виступами ви спантеличили неабияк — вони ідуть уrozріз із тим, про що ви говорили в інтерв'ю «Голосу України» півроку тому. Мені, як його авторові, мало не влаштовували пікети: чому Алла Дудаєва пропагує Єльцина, адже війна з Чеченською Республікою почалася з його «благословення», чому каже, що Джохар побивався над розвалом Союзу, коли він сам стверджував протилежне?.. Одне слово, десятки «чому». На вас тиснули, змушували це говорити під пресом викриття невідомої нам обставини? Що з вами діялося?

— Я дуже вдячна всім, хто в мені — попри все — не розчарувався, вдячна і вашим «пікетувальникам» за небайдужість до чеченської теми. Що зі мною сталося, поясню докладніше: хочу, щоб в Україні знали, як російські засоби масової інформації «ліпили» з мене палку прихильницю Бориса Єльцина.

Ще за життя Джохара нашій розвідці вдалося перехопити важливі документи, з яких випливало, що на президента РФ готують замах... не без участі керівника одного з суб'єктів Федерації. Згадайте, як пізніше Доку Завгаєв запрошуав Єльцина до Грозного, він буквально затягував його, обіцяючи навіть показати місцеві звичаї, хоча сам

сидів у Чечні, як на пороховій бочці. Йому підгравали люди з оточення президента, натискуючи на вразливе місце — самолюбство Бориса Миколайовича: наш президент не побоїтися погроз Шаміля Басаєва, він надзвичайно хоробрий і поїде до Чечні. А Басаєв, до речі, нічим не погрожував, навпаки, через посередників наші передавали в Москву, що є дані про замах, і ніхто з чеченських лідерів не гарантує «мирної подорожі» територією Республіки. Намагався відмовити Єльцина від цієї поїздки і Зелімхан Яндарбієв.

— Але чим заважав Завгаєву російському президенту? Який стосунок до цих планів мали люди з оточення Єльцина?

— З перехоплених документів стало остаточно зrozуміло те, про що раніше можна було тільки здогадуватися: у Кремлі знайшла пристановище партія війни — люди, які понад усе були зацікавлені у відтягуванні перемир'я і переговорів з «сепаратистами». Розумієте, йшлося про гроші, про великі гроші, які начебто відправляли на відбудову Чечні. Як ці кошти розподіляли, здогадатися неважко, навіть не напружаючи уяву: незадовго до візиту Єльцина Доку Завгаєв висів буквально на волосині — заарештований Гантемиров «розколовся» і почав давати свідчення проти високопоставленого співучасника. Зараз, хоч як дивно, судді виправдали Гантемирова: надійшов наказ згори від ще «поважніших» співучасників. Доку Завгаєв знову зізнав, що деякі «нюанси успішної відбудови» для Єльцина не таємниця, і, якщо дійде до переговорів і встановлення миру в Чеченській Республіці, взагалі всі факти спливуть на поверхню. Єльцина, який почав «загравати» з сепаратистами (напередодні виборів, можливо), потрібно було прибрести, заодно списавши на них теракт проти — подумати страшно — президента Федерації. Цих бандитів тоді однозначно знищать, а скромний «трудівник на фронті відбудови» Доку Завгаєв знову опиниться на коні.

На все це я хотіла розкрити очі російському президентові: за дозволом Зелімхана Яндарбієва почала збиратися до Москви, вважаючи, що жінці безпечноше здійснювати таку місію. Хотіла врятувати російську демократію, котра нічого не знала про партію війни, а ще більше — свій народ, який продовжували знищувати всупереч запевненням про припинення з 1 квітня вогню. Проте поїздка до Москви зірвалася, людину, яка мала мною опікуватися, затримали «компетентні» органи. Я переконалася, партія війни і справді виявляла чудеса компетентності, здається, її щупальці простяглися всюди. Тому вирішила змінити маршрут і діставатися Туреччини, а там на прес-конференції розповісти про змову людей з оточення Єльцина з військовими і Доку Завгаєвим. Чим обернулася ця поїздка, ви вже, мабуть, знаєте з повідомлень інформаційних агентств. Усе так і було, як вони розповідають, крім, звичайно, багатьох цікавих подробиць. (Ці подробиці за браком місця опускаю і я. — Авт.).

Опинившись у Москві, а потім у батьковому домі, я потрапила під «приціл» спецслужб. Страшенно переживала за охоронця Мусу: його, незважаючи на обіцянки, на волю так і не відпустили. Муса для мене як старший прийомний син: він з нами був п'ять років, останній з тих, хто залишився з охорони Джохара з перших днів президентства. Муса буквально закривав нас своїм тілом під час бомбардувань. Не можу висловити, як я до нього прив'язана: передала недавно Зелімхану листа з проханням погодитися на запропоновану спецслужбами умову — обміняти Мусу на полонених офіцерів ФСБ.

— Зрозуміло. Ви опинилися під прискіпливим наглядом спецслужб, але все-таки в Москві, куди так поривалися, Вам удалося зустрітися з президентом?

— Ні, хоча Єльцин начебто і погоджувався на таку зустріч. Натомість мене запросили на з'їзд жінок, на що я пішла, сподіваючись використати його як трибуну для викриття партії війни, я почала з аналогій: біля Джохара на початку також були такі люди, які нині оточують Єльцина, — заради власного збагачення готові на все. Нині у Грозному вони знову при владі. Спаяні фінансовими інтересами, зрадники чеченського народу організовують вибори на випаленій вогнем землі: ці вибори є міною сповільненої дії, бо в заручниках опиняється переговори. Вже брав участь у «вільному волевиявленні» Гудермес — що сталося з його мешкан-

цями після цього? Війна почалася з брехні і брехне завершитися не може. Війна припиниться тільки правою. Одне слово, називаючи ці факти, я хотіла зупинити кроки смерті по нашій землі. Мій біль, на жаль, просто використали як передвиборчу агітку. Промову перекрутили, вирвавши з контексту окремі думки, сказали, що вдова Дудаєва збирається голосувати за Єльцина. Я взагалі за жодного претендента голосувати не можу, бо вважаю себе громадянкою іншої держави — Чеченської Республіки Ічкерія. Здається, в цьому передвиборчому божевіллі всі засоби масової інформації видавали мене за полум'яного пропагандиста Бориса Єльцина. Так, я покладала надії на нього, на те, що, дізнавшись правду про справи, які вершаться за його спиною, він піде назустріч миру і після виборів, але... Я намагалася довести до ЗМІ цю правду дарма, вдалося лише прорватися через «Взгляд», і то частково. В моєму інтерв'ю «Ізвестиям» також багато неточностей.

— Наприклад, про те, що Джохар співчував Грачову?

— Ну, не співчував, а розумів його як військовий військового, знов, що таке сила наказу для генерала радянського гарту. Врешті, Грачов залишив у Чечні половину зброя... Крім того, хто він такий? Пішак, якого на шахівниці війни пересуває однайменна партія. Колись Павло Сергійович сам зізнався Джохару: «Я не хочу цієї війни, але, розумієш, є люди — і показав угору, — які хочуть...»

— Ви сказали, що документи було перехоплено ще за життя Джохара. Чи намагався він передати їх зміст Борису Єльцину?

— Так, через посередників. Врешті-решт, остання розмова з Боровим також була присвячена цій темі. Джохар називав Єльцину конкретні прізвища, підкresлював: якщо їх не приберуть з політичної арени, війна не закінчиться.

— Вам відома реакція російського президента?

— Так. Він обіцяв подумати і «подумав», заявивши одного разу між іншим по телебаченню, що Дудаєв пропонує йому «здійснити кадрові перестановки». Даремна іронія, зітхнув тоді Джохар. На жаль, Бориса Миколайовича вкотре дезінформували...

— Дезінформували? Алло Федорівно, далебі не знала, що ви до такої міри наївна. А ви не виключали, збираючись до Москви на зустріч із президентом, що йому не потрібен ваш «голос правди»? Хіба Борис Миколайович не обізнаний з таємницями кремлівського двору?

— Думаю тепер, що так. Більше того, вважаю, що перед партією війни безпорадний і президент: що може він зробити проти найсильнішої влади у цій країні — влади грошей?

— Скажіть, що сталося з цими документами? Ви докладно ознайомлені з наведеними в них фактами?

— Ні, звичайно. Але знаю прізвища кількох могутніх людей з партії війни. А документи згоріли в машині, в ту страшну ніч, коли не стало моого чоловіка... Ось ви сказали, що я наївна. Я не політик, звичайно. Але, розумієте, навіть припускаючи, що Єльцин усе знає про зміст тих документів і не робить «різких рухів», я хотіла встигнути до виборів усе «розкрутити», щоб переговори дійшли до стадії, коли їх не можна буде вже повернути назад, незалежно від результатів виборів. Джохар дуже хотів цих переговорів. Він був переконаний, що продовження війни на користь тільки тим, хто гріє на ній руки. До речі, мало хто знає, що Дудаєв чотири рази посылав свою людину до Єльцина ще на початку воєнних дій: він хотів зупинити війну, бо розумів, яке це божевілля — воювати з такою величезною державою. Але жодної відповіді від Бориса Миколайовича не одержав.

— Даруйте, то, може, небезпідставні твердження про те, що Дудаєва «прибрали» свої — за готовність піти на поступки?

Це ще одна жахлива «деза», запущена через засоби масової інформації. На жодні поступки він не йшов, але до компромісу був готовий, до речі, за згодою ради польових командирів (без їхньої згоди він нічого не ініціював). Безпereчно, Джохар хотів повної свободи Ічкерії, але, з огляду на реалії, спільно вирішили піти на компромісний варіант — вступити до СНД, звичайно, як окрема держава, а не

суб'єкт Федерації. Цей варіант через Борового проробляли з Єльциним, і той начебто також вбачав у цьому «якийсь вихід».

Говорячи про непримирених Шаміля Басаєва, Аслана Масхадова, які «в опозиції до всіх, проти переговорів, за війну до останнього чеченця», журналісти та їхні «поінформовані джерелі не враховують однієї деталі — особливостей чеченського менталітету — і на цьому горяТЬ. Наприклад, у телесюжеті ГРТ заявляє «від імені Шаміля», що він рішучий противник переговорів, і через мить показує учасників цих переговорів, серед яких молодший брат Басаєва — Ширвані. За чеченськими звичаями, якщо старший брат не дозволяє чогось або заперечує якусь справу, молодший просто не стане цього робити, зокрема й не сяде за стіл переговорів. До речі, поруч із Ширвані показують і Масхадова. Автори «об'єктивної інформації» навіть не переймаються стикуванням фактів, логікою сказаного. Або всі ці коментарі про спроби сепаратистів зірвати переговорний процес — то міни вони підкладають, то обстрілюють російські бронетранспортери, то загрожують терактами у дні виборів... Де докази? А ними ніхто себе не обтяжує: головне — ідея, не логіка. А логіка дуже проста. Переговори якраз найбільше задовольняють саме «сепаратистів», їм не треба здійснювати жодних «шумових ефектів» на знак протесту. Протестувати можуть інші, ті, хто й далі збирається збивати капітали на торгівлі зброєю, розкраданні відбудовних коштів. Для третього кола війни найкращий доказ — підступи непримирених терористів. Залишилося тільки спровокувати чергову хвилю обурення російського народу, сини якого продовжують гинути «від рук бандитів». Ось це я хотіла донести до людей, коли погоджувалася на участь у всіх масовках, а мене вперто «заганяли» в рамки виборчої агітації.

— Чому ви вирішили покинути батьків дім?

— Після вибуху в метро (до речі, жодного нашого бойовика тоді, як і тепер, у Москві немає — заявляю це з повною відповідальністю) до нас дійшла інформація, що проти мене щось задумують. По-перше, виступи проти Доку Завгаєва і компанії не залишилися знехтувані; по-друге, вважали, що Джохар устиг мені передати копії тих документів. У «керівників» Чечні в Москві багато родичів, і, знаючи характер «друзів народу», я не сумнівалася, що мене намагаються знищити. Ознаки «блізької помсти» висіли в повітрі. І хоча спершу я мала намір залишитися з батьком, доки не проясниться ситуація з результатами переговорів, довелося так блискавично зникнути. Мене забрали наші чеченці: відірватися від «хвоста» вдалося, не перебільшую, з волі Божої. На щастя, «хвіст» також людина і потребує подеколи відлучення на «інтимні справи». Зв'язалися з нашими українськими друзями. Вони стільки разів уже нас виручали, врятували моїх дітей, онуків... Я тут, і я щаслива, що матиму можливість в інших місцях викривати фальш, яка ллеться бруд-

ними потоками з екранів і сторінок газет. Це єдине, що я можу зробити для свого народу: після смерті Джохара я не бачу нічого світлого в цьому житті.

На закінчення цієї частини дозволю собі невеликий постскриптум. Останні події в Росії, особливо у виконанні новопризначеного секретаря Ради національної безпеки, недвозначно заявили: війна, даруйте за тавтологію, з партією війни почалася — зміщено з посад тих людей, які фігурували у списку покійного Джохара. Щопраєда, дехто вцілів і навіть «виріс». А можливо, Аллу Федорівну підвела пам'ять... І все ж. Не може не турбувати питання — що стоять за рішучими кроками колишнього командарма? Наказ президента, власна ініціатива, мужність, необачність? Надто часто генерали в Росії виявляються пішаками в політичних шахах. Навіть тоді, коли співають: «У России нет плохих соседей, всякая Молдова — благодать, если только ей двуглавый Лебедь будет о Москве напоминать...»

ДО НАЇВНИХ, але щирих миро-творчих намірів Алла Дудаєва вдавалася не вперше. У травні минулого року, під час візиту президента Сполучених Штатів з дружиною до Києва, Алла Федорівна попросила мене передати Гілларі Кліnton книжку її поезій «На изломе столетий» з написом англійською мовою: «Вельмишановна пані Кліnton! Коли триває війна і гине цілий народ, а чоловіки не в змозі зупинити кровопролиття, може, спробуємо зробити ми, жінки?» Дружина чеченського президента покладала велику надію на відповідь Гілларі. Однак перша леді Америки була дипломатична, як і її чоловік, а дипломатія потребувала певних правил, за яких крик відчаю Алли Дудаєвої залишився непомічений. А невдовзі президент Кліnton, м'яко покартавши «свого друга Бориса» за надмірне пролиття крові, дозволив собі історичну паралель: війна в Чечні нагадує йому війну між Півднем і Північчю у Сполучених Штатах. Ця «аналогія» остаточно «протверезила» авторку послання до «відомої своїм християнським милосердям» Гілларі Кліnton: вдова Дудаєва трактує її як індульгенцію на відпущення гріхів тим, хто накинув зашморг на волелюбний чеченський народ.

Нічого не вийшло з «другом Біллом», нічого не вийшло з «другом Борисом». Як відомо, в Чеченській Республіці федеральні війська зно-

«Я ЗНАЮ, ЩО ЗУСТРІНУСЯ З ДЖОХАРОМ. ІНАКШЕ НЕ ЗМОГЛА Б ЙОГО ПЕРЕЖИТИ»

*Інтерв'ю
з Аллою Дудаєвою
через два дні після її
зникнення з Підмосков'я*

ву почали великомасштабні воєнні операції — вибори закінчилися! Втім, гул канонади супроводжував «вільне волевиявлення» громадян «суб'єкта Російської Федерації» і між першим та другим туром: телефонні розмови Залімхана Яндарбієва з українськими журналістами відбувалися на його відчутному тлі.

Хто розчує серед цього гуркоту слабкий голос Алли Дудаєвої, хто перейметься його болем, не уявляючи справжнього змісту кодових операцій «з розчищення територій»?

— Алло Федорівно, ви є досі вірите у власні слова: «На свете издавна известно, что торжествует доброта»? Ви, продолжуючи викривальну місію, вірите, що врешті-решт довколишні народи із сеідків злочину перетворяться на його суддів?

— Вірю, бо що залишилося, крім віри. А рядки про торжество добра... Це мій давній вірш, довоєнний. Тоді мені і справді здавалося:

**«Сомненья тени отступают,
как страхи детские порой. День
побеждает час ночной, и ослеп-
ительной росой туман в лучах
зари сверкает...»**

— За кілька тижнів до загибелі Джохара я дописала закінчення цього вірша, з поправкою на час. Я хотіла прочитати його під час останнього телефонного зв'язку слухачам «Голосу свободи», але Джохар, знаючи, що за ним полюють і жорстко економлячи кожну секунду, віді-

слав мене: «Пізніше, після розмови з Боровим...» Пізніше... (довга-довга пауза).

Я передаю цей вірш читачам «Голосу України»: для мене ваша газета — це і є голос свободи.

*... Но доброта не побеждает.
Кровавым войнам нет конца,
Путь на Голгофу освещают
Мундиры в масках без лица.
И неизвестно, чей приказ:
«Убить!» — звучит на этом раз.
Вновь кровь и грязь,
Ложь без конца.
Подлец рождает подлеца.
И вас уже не пустят в рай.
Опять — в общественный сарай.
И пайку — в изгородь скоту,
А чем не скот, коль на войну
Бредете, словно на убой,
С опущеною головой...
И заметает яблонь цвет
Последний и кровавый след.*

— Не дай Боже, щоб справдилося ваше пророцтво... Ви казали, що Джохар знову знав про полювання за ним. Звідки? Як проявлялися ці повіти?

— Нас справді ловили, ловили дуже довго. Раніше він міг говорити телефоном годину й більше, і ніхто не міг засікти. Все почалося з Шалажі. Тільки припинив зв'язок, як налетіли літаки — почали засипати село бомбами. До речі, за кілька днів російські засоби масової інформації «прояснили» ситуацію: з'ясувалося, «чеченські літаки б'ють по тих селах, що підписали мирні угоди»(!).

Того разу ми не зрозуміли, що полюють саме за нами: в селі був табір з пораненими бійцями, думали, російські льотчики застосовують звичну «терапію». Наступного разу знову приїхали в Шалажі, тільки в інший дім. І знову авіаналіт. Глибинні бомби падали поряд з нашим будинком — знесли піввулиці. Люди, на щастя, майже не постраждали: ховалися в бомбосховищі. Ми не могли туди побігти — нас упізнали б. Тому поклалися на волю Аллаха і разом з охоронцями залишилися в будинку. Падали вікна, двері, обвалилася стеля. Дегі (молодший син. — Авт.) дуже злякався. Під час другого нальоту господиня цього дому хотіла врятувати хоча б хлопчика. Накинула на нього дублянку й побігла городами до бом-

босховища. Бачимо — над ними завис літак. Дегі заплутався в довгих полах і впав. Жінка схопила його за руку й поволокла за собою, тільки вони сховалися за рогом, як у те місце поцілила ракета. Це все відбувалося на наших очах, а ми нічого не могли зробити, щоб врятувати сина.

Потім два дні жили в лісі, боячись заїхати в якесь село, щоб не приректи його на бомбардування. Звідти, з лісу, їхали на спеціальні пункти телефонувати. Я постійно була поруч з Джохаром: мені здавалося, коли я з чоловіком, з ним нічого злого не може статися. Саме тоді Джохар розрахував: літак з'являється після сеансу через хвилини двадцять. За цей час треба вкластися у програму і швидко залишити небезпечне місце.

— Чому загаялися того фатального разу?

— Джохар думав, що встигне поговорити. Спочатку із зверненням до «Голосу свободи» виступив його помічник Ваха Ібрагімов, потім хотіла «врізатися» я зі своїм віршем, але чоловік попросив мене відійти. Велика антена в нас поламалася, була тільки коротка — півтора метра, довелося говорити телефоном, поклавши його на капот. Машину зверху заклали гілками, думали, що літак не помітить. Я стояла біля яру, на відстані півтора десятка метрів. І раптом якийсь спалах і удар за спину, зовсім негучний. Звикнувши до глибинних бомб, я навіть не звернула на цей звук серйозної уваги. Потім ще один

такий самий удар, і на мене зверху впав Муса, крикнувши: «Не висо-
вуйся!» Отямилася від плачу хлопчика-охранця, подумала, хтось
поранений. А потім бачу... на колінах у Муси лежить Джохар, крові немає,
схоже, що просто непритомний...

Удар був не зверху, а звідкись збоку. Там під час розмови пролетіли
літаки, Джохар ще сказав, що вони летять на Грузію. Потім стало відомо,
що саме з них послали бомбово-ракетний удар. На вцілілій машині
охрані ми приїхали до будинку нашої людини, й почався такий обстріл
села — просто злива з вогню.

— Джохар був уже мертвий?

— Ми намагалися привести його до тями. Я руками намацала на голові
в нього рану, невелику, пальців на три. Думали, він просто у глибокому
шоку... Потім, коли вогонь трохи стих, хлопці поїхали за загблими. Вони
дуже любили Джохара, останнім часом були нерозлучні з ним і разом
пішли на той світ...

— Алло Федорівно, вибачте за це запитання... Смерть Дудаєва
викликала стільки чуток і сумніїв, що...

— Я зрозуміла: не було публічного «доступу до тіла», не було пишного
похорону, й почали сумніватися у факті самої смерті. Що я можу сказати
тим, хто не вірить? Я сама найбільше у світі хотіла б не вірити... Два дні
ми хovalися з мертвим Джохаром у будинку наших друзів, я не знала, як
сказати людям, що Дудаєва вже немає, найбільше боялася відчаю, бо у
відчаї наші хлопці такий би бій затяяли... Вбивали б усіх підряд і себе під
кулі підставляли б... Довго радилися командири й вирішили сказати наро-
дові правду. Люди були в такому розpacі, що це важко передати словами,
мені ще й доводилося заспокоювати хворих жінок, дідусів. Напевне, Бог
дав мені сили в ті чорні хвилини. Я й сама дивуюся, як я все це витримала.
Може, тому, що була не сама у горі...

А похорон? Ви ж розумієте, що не можна ще показувати Джохарової
могили. І мертвому йому не дадуть спокою. Ми спочатку хотіли везти
його тіло на конях туди, де він мріяв мати останнє пристанище. Але поки
шукали коней, літаки здогадливо(!) закидали той сільський цвинтар
бомбами. Вони воювали з мертвими предками Джохара, тим більше
знущатимуться з його останків.

— З Дегі все гаразд?

— Так, мені вдалося відправити його з Ічкерії за два тижні до того
жахливого дня. І я мала їхати з ним, але вблагала Джохара: «Дозволь
мені залишитися з тобою, якщо я не тягар, звичайно, для тебе. Мені вже
багато років, у нас дорослі діти, онуки, є кому продовжити рід. Я хочу
бути з тобою...» І Джохар здався... Дегі поїхав з жінкою, у котрої троє
малих дітей. Я залишилася і дякую за це Всевишньому: якби поїхала
тоді — ніколи собі цього не простила б... Знаю, що донька й молодший

син у надійному місці, ростуть онуки, здорові, слава Богу. Але мені страшно зустрічатися з ними, це буде... перша зустріч без батька...

— Пригадую нашу зустріч півроку тому, коли ви з Дегі поверталися до Чечні. Ви зізналися, що страшенно хвилюєтесь за сина: їдете не на гірський курорт — під бомби, але відчуваєте себе щасливою від передчуття близької зустрічі з чоловіком. А потім повідомлення з гір: «Дісталися благополучно. Вже в чоловікових обіймах...» Так мало часу минуло, так багато подій відбулося...

— Я справді була дуже щаслива цих півроку поряд з Джохаром, хоча відчувала — насувається найстрашніше. Розумієте, це було наперед накреслено на небесах, і я була зовсім безпорадна зі своїм коханням. Після від'їзду сина мені приснився сон: насувається чорна хвиля, вона накриває мене з головою. Чорна ніч, чорна хвиля... Я виповзаю на берег, але він провалюється під моїми ногами, чорна земля поглинає мене, і я задихаюся. Прокинулася — Джохар не спить, так дивно дивиться на мене. Кажу, я тільки-но мало не померла уві сні. Він стиснув мою руку: «Алло, це Всевишній мене забере...»

В останні спільні дні ми заново переглядали наше життя, згадували знайомство, молодість, усе добре і не дуже приємне — відчували, треба встигнути наговоритися, пробачити одне одному, пояснити... Джохар розумів, що я готова з ним розділити все — і смерть

також, і дуже цінував це. Мені найтежче згадувати ці дні. Вони — як суцільна відкрита рана...

... Першого дня після смерті поклали його на підлогу, ми з Мусою були в іншій кімнаті. Так велить мусульманський звичай. (До речі, в «Ізвестіях» помилилися, написавши, що ми одягнули його в біле. Під час Газавату воїна хоронять у тому, в чому він загинув. Смерть за Батьківщину — вже очищення. І не треба загиблого ні мити, ні переодягати). Прошу — давай підійдемо до нього, він там уперше лежить один. Уперше. Такий самотній. Заходимо, а в нього розплющені очі. Муса каже: «Бачиш, Джохар на тебе чекає»... Повернулися, і я молилася-молилася, просила-благала Господа, щоб він прийняв моого Джохара і полюбив, як ми його любили: він був великий мученик на цій землі.

А потім, як належить у мусульман, я тричі промовила: «Прощаю тобі» (коли відходить дружина, чоловік лише раз каже цю фразу: жінка за життя завжди менше винна від чоловіка. — *Аєт.*), і коли о 6-й ранку ми з Мусою знову прийшли до Джохара, його обличчя стало таким світлим, захопленим, молодим... Я знаю, що скоро зустрінуся з ним: якби не ця надія, я не змогла б його пережити. Не змогла б...

*Окаменело, окаменело
сердце мое –
Только в этом ли дело?
Столько палящих слез
источило.
Лучше б не лило, сразу
остыло.
Слез вновь не выжать
Из камня немого,
Горькая складка у губ
И... ни слова.*

НАД СПАЛЕНИМ БУДИНКОМ дивом уціліли майже всі металеві літери: «Дитячі пустоші з вогнем призводять до пожежі»... Звична протипожежна агітка на тлі руїни читається як ідютьський жарт. «Пустоші» дорослих перетворили місто на попелище. Зруйновані проспекти, житлові квартали... У центрі немає вулиць, скверів, парків. Нема каркасів будинків. Мертвa зона. Ірреальний кадр. Купи покорченого металу і каміння. Ось вона — суть «конституційного ладу» у Росії.

— Пробач мені, Грозний, — шепоче моя супутниця, росіянка, мати солдата Наталія Петрова. — Якби моя воля, я привозила б сюди своїх обурених земляків хоч на п'ять хвилин. Хоч на п'ять хвилин...

Вона плаче від сорому і безсиля: у неї немає волі — обдурені земляки не побачать розбомблене, розстріляне місто. А отже, завтра її хлопчикові, врятованому чеченськими матерями, знову можуть віддати наказ — убий!

«Аллах над нами,
Джохар із нами»*

За три дні до виборів Салман Радуєв офіційно попередив мітингуючий натовп: 27 січня до столиці повертається Джохар Дудаєв. Вибори переносяться — у нас є президент. «Джохар! — залунало в натовпі. — Ми чекаємо на тебе, Джохар!» Російські журналісти щедро ділилися інформацією, при-

* Назви підзаголовків списано з передвиборчих гасел.

«ГОЛОСОМ МОЇМ БУВ ДАВНІЙ ДУХ СВОБОДИ»

*Вибори в контексті
миру і війни*

везеною з Москви: Радуєв — це і є Дудаєв, чим неймовірно розвеселили чеченців: «Що ми, Радуєва не знаємо, хай у ньому нині всього 48 кілограмів. Це ваша ФСБ знову все перепутала...» Того ж дня ввечері питання про перенесення виборів розглянули на засіданні Державного комітету оборони. Не тому, що члени ДКО повірили в обіцянку Радуєва: було цілком очевидно, що Москва хоче скористатися з виборів для дестабілізації обстановки в Республіці, кремлівський рупор — Громадське російське телебачення — зухвало й відверто нацьковувало чеченських лідерів один проти одного. Після нетривалого засідання вибори залишили «в силі». Перемігши війну, претенденти пообіцяли виграти й мир: вони не клонуть на принаду кремлівських дипломатів. Вибори мають відбутися — вони потрібні ЧРІ насамперед у контексті міжнародної політики, щоб утвердити право чеченського народу на суверенітет, щоб Москва не могла звинуватити Грозний у нелегітимності його уряду. Обіцянне повернення Джохара Дудаєва не відбулося, хоча 27-го зранку навіть малі дітлахи висипали на вулицю (замість улюбленого Джохара з'явився... Сльцин: величезна лялька з надписом: «Оберіть мене, я кину пити»). «Наш президент живий, ми не бачили його могили», — стверджували нам у надтеречній долині, у веденських горах. І тільки найближчі соратники Джохара вдавалися до уточнення: він загинув, але... живий, той, хто складе голову на шляху Джихада, безсмертний. Місце поховання покажуть пізніше, коли остаточно зникне загроза повторної окупації. Найобразніше висловився Зелімхан Яндарбієв: «Не треба спростовувати легенди, які тішать слух народу»... Горді горяни нічим не відрізняються від інших народів: обожнювати мертвого — значно простіше, ніж цінувати живого.

«Народжений вовком гавкати не може»

Результатів президентських виборів у Чечні з нетерпінням чekали у світі. Чekали, звичайно, і в Москві, за інерцією роблячи хорошу міну за поганої гри. Напередодні виборів Іван Рибкін ще раз нагадав «забудькуватим», що Чечня була, є і буде суб'єктом федерації, незалежно від особи новообраного президента. Це пролунало особливо «переконливо» в контексті заяв чеченських лідерів: справді, незалежно від особи всі претенденти на пост президента бачать Чеченську Республіку незалежною державою. Можна, звичайно, для узгодження статусу ще раз спробувати «прогулятися по горах кількома полками», але ж наче не відбило ще пам'ять. Популярність основних кандидатів саме як лідерів визвольного руху свідчить: в Ічкерії немає і не передбачається інших впливових сил з протилежною, проросійською програмою. Часи найкра-

щого кремлівського друга Завгаєва минули з останнім російським танком. Мабуть, у Москві — попри гонорові заяви й імперську браваду — вже зрозуміли гірку для себе реальність: недаремно з таким істеричним надривом світові передавали «останнє китайське попередження» — спробуйте-но визнати незалежну Чечню-у-у!

Зірвати вибори не вдалося. Ні звіряче вбивство посланців міжнародного Червоного Хреста, ні загадкове зникнення двох російських журналістів, ні страхітливі розповіді про розгул «чеченської мафії», ні хворобливе збудження козаків (до речі, в Чечні вітають ідею їхнього озброєння: по-перше, буде де купувати зброю, і по-друге, Москва створює собі нову проблему — потенційні суверенні козацькі республіки) не зупинили ні міжнародних спостерігачів, ні армію журналістів. Вони мали всі можливості переконатися: попри надзвичайно тяжкий післявоєнний стан, попри величезні матеріальні труднощі, у Чечні зуміли організувати справді загальнонародні демократичні вибори. Чеченський народ довів: і на полі битви, і біля виборчих урн він виявився політично досить монолітним, здатним бути державним народом.

— Ми свої вибори не збираємося звіряти за Москвою, наше голосування — це голосування в незалежній чеченській державі. Ми житимемо за тими законами і результатами, які самі визнаємо, — коментували мені свою громадян-

ську позицію виборці Шалі (під час війни населений пункт втратив 960 жителів).

— А якщо це призведе до другого витка війни?

— Ми готові до другого і до третього, хай береже нас Аллах. Навряд чи Росія виграє від цього. Чеченія буде незалежною державою, хоч би як не хотілося цього Рибкіну, Єльцину, Черномирдіну... Народжений вовком гавкати не може. Більше ми не дамо заганяти нас у холодні казахські степи, вмивати наші гори батьківською і дитячою кров'ю... Не дамо!

Та якщо відверто, ніхто не бажає загострення відносин з великим за територією сусідом. Ні народ, ні лідери, ні вчораши бойовики. Від взаємовигідного, добросусідського співробітництва апріорі в ЧРІ не відмовляється навіть найрадикальніший політик.

— Але якщо Москва і далі нехтуватиме наше партнерство і переводитиме його у площину васальних відносин, справа честі нового чеченського президента – зробити рішучі кроки для захисту свого народу! Період «тихої війни» небезпечніший за великомасштабні бойові операції, — пояснювали мені практично в усіх штабах. — Етап, що почався в 1991-му, закінчився тільки після підписання повноцінного міждержавного договору з Росією або... після відмови від усіляких кроків до взаєморозуміння.

«Голосуючи за Яндарбієва, ти обираєш свободу»

Зелімхан Яндарбієв — найближчий соратник Джохара, власне, саме з його ініціативи Дудаєва запросили до Чеченської Республіки. Непохитний у принципах ідеолог визвольного руху. Мало кому відомі кадри, зняті журналістом з НТБ Сванідзе під час чеченсько-російських переговорів напередодні президентських виборів у Росії.

Довгий стіл переговорів. З одного боку сидить кремлівська челядь, Черномирдін, переляканій Завгаєв. Делегація ЧРІ на чолі з Яндарбієвим мовчки зупиняється біля другого боку стола. З «царських врат» з'являється вельможний Борис Миколайович і зневажливо тицяє пальцем навпроти Доку: «Сідайте, Яндарбієв». А потім, вочевидь переплутавши Мовладі Удугова з Шамілем Басаєвим, грізно хмуриється: «О, цей терорист також тут. Арештувати». Черномирдін тихо шепоче: «Це не Басаєв», — на що Борис Миколайович промовисто знизує плечима, яка різниця, всі вони терористи. Зелімхан стоїть. «Сідайте», — підвищує голос Єльцин. «Ми розмовлятимо тільки на рівних», — ввічливо і спокійно відповідає Яндарбієв. «На рівних?! — схоплюється на крик російський президент. — Ми не рівні. Буде так, як я сказав...» — «Шкода, але розмова не відбудеться», — повертається до виходу Яндарбієв. В останню мить Борис

Миколайович оговтується: «Ну ти (до Доку. — Л. К.), відійди в сторону, понімаєш», — і сідає на його місце...

— Вони здалися, — всміхається Зелімхан Яндарбієв, коли ми в його резиденції переглядаємо щойно привезену кимось відеокасету з цим сюжетом, — бо вперше побачили справді незалежних людей, бо відчули цієї миті, що незалежність — це не зовнішній фактор, а стан душі.

Для мене особисто ці кадри — найкраща характеристика «стану душі» другого чеченського президента. Його не обрали. Всупереч оптимістичним прогнозам команди (працювала, за спостереженням, кволо й непрофесіонально) Зелімхан Яндарбієв опинився аж на третьому місці.

— Припускаю, що багато моїх співвітчизників залишилися незадоволені моїми діями. Мої соратники по боротьбі також вважають, що будуть кращими президентами. Хай спробують. Я не бажаю влади, повторне балотування — це намагання завершити справу до кінця. Я людина обов'язку.

Для Зелімхана Яндарбієва як для письменника і просто громадянина справді нині набагато вигідніше взагалі відійти у почесну відставку і справляти неофіційний вплив на всі структури влади ЧРІ: він назавжди залишиться у свідомості чеченців президентом, за якого виграли війну. Це нині можна палати праведним гнівом до нього за невідновлену за чотири місяці економіку, за брак борошна і житла.

Завтра цей гнів виллється на нового президента. Такий менталітет народних мас.

«Шаміль повів загін і поведе країну»

Виявилося, аж ніяк не вся Чечня захотіла мати поводиром свою живу легенду. Лише на батьківщині Шаміля — у Веденському районі мені з колегою Марією Базелюк виборці клялися, що тільки гаємо час на роз’їзди — їхній земляк уже президент. Передвиборчі обіцянки нового — цивільного — Шаміля справді тішили слух: за два місяці ліквідувати в Республіці злочинність, створити регулярну армію і виплатити пенсії. Між іншим, Яндарбіев зауважив: якби я вірив, що це можна так швидко зробити, сам закликав би народ проголосувати за Шаміля.

У питаннях міжнародної політики Шаміль Басаєв не вдається до дипломатичних хитрощів. «Що буде, коли нас не визнає Росія? А ми її також не визнаєм!» Безпосередність молодого лідера подобалася горянкам: так гарно промовляє, він найбільше вболіває за народ. Якщо треба буде — і від Америки нас захистити. І лише сиві дідусі докірливо хитали бородами: «Шаміле, Шаміле, що ти кажеш!»

«Масхадов — тверда влада, підтримана народом»

Генерал Аслан Масхадов у питаннях взаємовідносин з Росією обстоював найдипломатичнішу позицію, чим завоював серця багатьох виборців, особливо в низинних районах. У передвиборчому марафоні він справді зарекомендував себе найгнучкішим політиком з-поміж інших претендентів, а його оточення — високопрофесіональною командою. Твердо обіцявши обстоювати незалежність, він водночас прохопився про «можливий збіг інтересів у сфері місцевого забезпечення оборони», на що суперники не без дотепності відреагували миттєвим афоризмом: між Чечнею і Росією дуже мало спільногу у військових питаннях — хіба що війна.

«Кремль проти нас. Чечня — за»

Усі основні претенденти у розмовах підкреслювали: вони не допустають, щоб амбіції одне одного (з їх наявності секрету не робили) переросли в небезпечну площину воєнного протистояння». Насамперед народ не дасті піти на це особливо гарячим головам. Уchorашні воїни, які на

смерть стояли під шквальним російським вогнем, поклялися на своїй «сходці» не стріляти одне в одного лише за те, що хтось залишився із Зелімханом, а хтось приєднався до Аслана. «Проти них усіх був Кремль, а ми за всіх, — пояснив мені «на пальцях» колишній бойовик Саїд-Хусейн. — Кого народ обрав президентом, хай буде. Решта своїм ділом займеться».

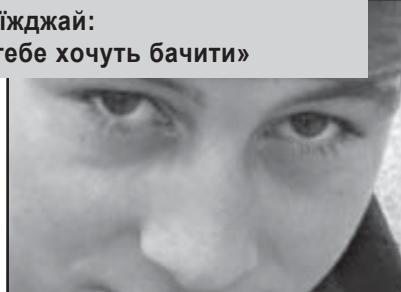

**«Доку, приїжджай:
95 відсотків виборців тебе хочуть бачити»**

Ще Джохар Дудаєв казав, що казнокради й невдалі політики з усіх республік знаходять притулок у коридорах влади Кремля. У цьому трагедія Росії, бо її правителі дивляться на політику в регіонах очима цих негідників.

Доку Завгаєв також дістав запрошення балотуватися в президента. Несподівані «прихильники» вималювали кремлівському завідніку «рожеві» перспективи на батьківщині: у вас є всі шанси стати президентом, адже під час минулих виборів вас підтримало 95 відсотків виборців. Приїздіть, зустрічайтесь із земляками, вони чекають на вас... Бідолашний Доку після таких «запросин», мабуть, зовсім втратив спокій.

В усіх районах люди розповідають, що під час завгаєвських виборів вони не бачили ні виборчих дільниць, ні бюлетенів. Лише з російських газет дізналися про свою палку любов до визнаного Москвою

чеченського лідера. У селі Елістанжі Веденського району, щоправда, згадують, як їм пропонували проголосувати за Завгаєва: з БТРів. Люди з офіцерами не сперечалися: треба, то й голосуйте у своїй Росії. Військові покричали, побряцали гусеницями бронетехніки і... проголосували «у своїй Росії» — в армійських частинах. До речі, у Веденському районі на той час було 14 тисяч виборців (усього 32600 мешканців), а окупаційна армія налічувала 45 тисяч чоловік плюс за річкою дислокувалася Вітебська десантна дивізія. Отже, на брак виборців Доку не міг поскаржитися. «Завгаев трохи наплутав з цифрами, — сміється Муса Магамадов. — Його підтримала вся російська армія і... 95 осіб з оточення. Популярний він у нас чоловік».

Під час виборів серйозних порушень не виявлено. Хоча без казусів і непорозумінь не обійшлося. Ми помітили, що не всі бажаючі встигли проголосувати. Голова Центрвиборчкому М. Садаєв підтвердив цей факт, але ЦВК вирішила, що він не впливув на результати виборів. У голосуванні активну участь брали представники російськомовного населення. Ми бачили, як старенька бабуся, ледве шкандибаючи, зайшла на виборчу дільницю. Чеченці пропустили її без черги.

За всіма правилами відбувалися і парламентські вибори. На 63 місця претендували аж 767 кандидатів. Майже в усіх округах відбудеться повторний тур, з першого разу депутатський бар'єр узяли тільки кілька осіб. На місця в парламенті претендують 48 жінок. Методи, до яких вдаються кандидати, «до болю знайомі»: по кілограму борошна чи цукру — і симпатії виборців до тебе зростають. Більші вони лише до того, хто роздав по два кілограми. Якщо на такі «програми купуються» в Україні, то що казати про зранену війною Чечню.

...Під час підсумкових післявиборчих прес-конференцій лідери визвольної боротьби з легким пафосом підкresлювали журналістам, що справа честі для інших держав — визнати незалежність Ічкерії: саме так «найсміливіші» продемонструють усьому світові, що вони справді незалежні у своїй міжнародній політиці. Заявляти заявили, але не приходили сумніву: розраховувати, що якась держава візьме на себе через Чечню конфронтацію з Росією, не випадає. Хоча в Чеченській Республіці впевнені: народи тих країн, які на власному досвіді обізнані з тонкощами «братьєв любові», вже давно визнали незалежну Ічкерію. А уряди... Уряди, на жаль чи на щастя, керуються у зовнішній політиці чистісінським прагматизмом. У цій політиці немає місця для моральних сантиментів.

— Та Аллах з ними, урядами. Ти з Україні? Ти нам сестра?

...Пробач мені, Грозний.

Із досьє:

Новий президент Чеченської Республіки Ічкерія Аслан Масхадов народився 21 вересня 1951 року в Карагандинській області Казахської РСР, куди 1944 року було депортовано його народ. На історичну батьківщину — в село Зебір-юрт Надтеречного району — родина повернулася 1957 року. Закінчив Тбіліське артилерійське училище і Військово-артилерійську академію ім. Калініна в Ленінграді. У Південній групі радянських військ в Угорщині служив командиром дивізіону, начальником штабу полку, командиром артилерійського полку. У 1976–1992 роках перебував на службі в Прибалтійському військовому окрузі. У грудні 1992 року подав у відставку і прибув у Грозний, де наказом Дудаєва був призначений першим заступником начальника головного штабу Збройних сил Чеченської Республіки, а в червні 1994 року — начальником. Одружений. Має двох дітей. Син Анзор із перших днів російської агресії воював у лавах народного ополчення, доньці Фатімі 13 років.

Аслан Масхадов нагороджений орденом Ічкерії «Честь нації» за № 1.

— Пане Масхадов, вітаю вас із перемогою на президентських виборах. Результати голосування справді засвідчили всенародну довіру до вас. Однак даруйте, є кілька моментів, які не можуть не викликати певної настороги. Чому вашу кандидатуру так га-

Аслан Масхадов:

**«ЧЕЧНЯ –
СУБ’ЄКТ
АЛЛАХА»**

ряче підтримала опозиція, чому не приховує своєї прихильності до вас Москва, називаючи саме Масхадова прибічником надзвичайних компромісів? Ви припускаєте зміну статусу Республіки?

— Я бачу нашу Республіку незалежною ісламською державою, суб'єктом міжнародного права і жодних змін у питаннях статусу Чечні не припускаю. Моя принципова позиція була й залишається: Чечня — суб'єкт Аллаха! А показна прихильність до мене кремлівських політиків — чергова провокація, спроба розсварити Масхадова з соратниками. У мене є інформація про те, що російські спецслужби давали вказівки опозиціонерам голосувати за мою кандидатуру, цим самим створюючи образ просійського, лояльного до Кремля Масхадова. Автори провокації поміляються, президент Масхадов ніколи не здасть завойованих народною кров'ю позицій. Я з усмішкою стежу за коментарями російських засобів масової інформації.

— За Хасав'юртівськими угодами, статус Чеченської Республіки має визначитися через п'ять років...

— Я вважаю, що це питання можна порушувати, не чекаючи відведеного терміну, і добитися незалежності де-юре.

— Напередодні виборів ви заявили, що впевнені у власній перевозі. Звідки ця впевненість?

— Розумієте, люди втомилися від війни, від радикалізму інших — широкошанованих мною — претендентів. У мені виборці бачать непоступливого, але гнучкішого політика, який зможе дипломатичними методами досягти того, що дається кров'ю.

— Ви не припускаєте «афганського варіанта» після цих виборів?

— Я все зроблю, щоб цього не допустити. Та й інші лідери добре розуміють, що «афганський варіант» — найкращий подарунок Москві. Ні, ми володіємо методами забезпечення стабільності. Передайте в Україні, що чеченці не заплямують своєї честі братовбивчою війною.

— Економіка Республіки повністю зруйнована війною. Ви розраховуєте на нафтові ресурси, коли запевняєте в можливості її прискореної відбудови?

— Нафта — справді основа нашого багатства, вичерпувати її нерозумно. Правильне й раціональне використання нафтових ресурсів Республіки обіцяє нам оптимістичну перспективу у відбудові економіки, в поліпшенні добробуту народу.

— Сьогодні на вулицях майже не видно неозброєних людей...

— Наявність величезної кількості зброї в руках — природний наслідок війни. Така ось гірка реальність. Запевняю вас, невдовзі буде прийнято відповідні закони, що регламентуватимуть право носіння і зберігання зброї. Заходи за дотриманням цих законів обіцяю найжорсткіші. Тут поблажливості ні до кого не буде.

— Ви сказали, що бачите Чечню ісламською державою. Що це по-вашому означає?

— Ми будуватимемо чеченську ісламську державу з урахуванням національних особливостей, традицій, звичаїв, котрі століттями вироблялися в народі і рунтуються на законодавчій базі шаріату. Але я проти механічного перенесення державного устрою будь-якої мусульманської країни. Наш народ цього не сприйме. Враховуючи важливість цього питання, всі основні положення майбутнього державного устрою Чечні узгоджені мною з Радою улемів і Муфтіятом ЧРІ.

— Російське телебачення натякнуло на сабантуй, який ви влаштували на честь перемоги...

— Ніякого сабантuya в російському розумінні не було. У нас президенти не шанують чарку. Тим, хто «натякає», час уже вивчити наші закони. Тим більше що нині в Чечні ураза*. Звичайно, всіх, хто прийшов мене привітати, за чеченським звичаєм запросили до столу. Але ви ж самі бачите, що нині на наших столах...

* Піст.

**Рая Мустафіна,
татарка, мати вісімох дітей**

Дітей було дев'ятеро. 19 січня 1995 року снайперська куля влучила в серце 18-річної Алії. Тендітна постать чітко вимальовувалася на білому тлі — мабуть, кращої мішенні снайпер відшукати не зміг, батька Алії, що кинувся до доньки, він лише поранив у ногу. Вони вийшли по воду — доки вщух артобстріл, можна було залишити підваль.

— Немає їх і немає. А знадвору знову гуркіт — обстріл почався. Кажу до старшого сина: «Виглянь обережно, може, там десь батько з Алією йдуть». Він такий дивний повернувся: «Не видно їх», — а сам щось зашепотів до брата. Тут найменший мій заплакав: «Істи хочу, хлібця дайте». Втішаю його, а в самої серця завмирає! Де вони так довго... На вулиці гупає, grimить. Стемніло — трохи стихло. Мої старші хлопці зібралися на вихід. Через якийсь час тягнуть батька, кров капає з ноги, непритомний... «Де Алія?» — закричала я. «Мамо, назад. Не треба тобі на вулицю. Батьком займися. Ми самі...»

Вони так і не пустили мене до неї. Поклали в сусідньому підвальні... Моя дівчинка... Я не бачила її мертвую і не можу повірити, що її немає... Заплющу очі, а вона стоїть, тоненька, ніжна: «Мамочко, не плач....»

За мусульманським звичаєм, мертвого треба ховати в день смерті. Ми не змогли цього зробити навіть наступного дня. Почалася така стрілянина, що голову не ви-

«ЯКЩО В ТЕБЕ НЕМАЄ ПІДВАЛУ, ДЕ ТИ ХОВАЄШСЯ ВІД БОМБ?»

*Війна в Чечні очима
жінок і дітей*

Один з читачів-«інтернаціоналістів», обурений «антирускими упражненіми» в матеріалах на чеченську тематику, не без сарказму запропонував мені зустрічатися не з «предводителями головорезов», а з простим народом — тоді я переконаюся: хто насправді «ангел», а хто «кровожадний злодей». Досі була переконана, що ангели лише на небі, а тут, на грішній землі, живуть численні народи, до визначення яких загалом не підходять з таких «крутых мірок». Ale побажання читачів для журналістів — закон. Я дякую вам, «господин» Єгоров, за підказану тему: війна в Чечні очима жінок і дітей. Слодіваюся, їх не буде занесено до реєстру «предводителей головорезов?»

сунеш з підвалу. А тут ще чоловік поранений марить. Три дні старший син копав могилу навпроти — у скверику. Тільки почне — у небі літаки, як круки. Відлетять — з танків луплять... Два дні закопував Алію... Минулої осені ми перепоховали її на кладовищі.

Мустафіним пощастило. Залишився в живих — хоч і калікою — батько родини, Володя. У підвал, де вони ховалися від бомб, п'яні контрактники не кинули гранати, хоча й погрожували «викурити, як тхорів». Не розстріляли синів-підлітків; у підвалі сусіднього будинку хлопчаків, їхніх ровесників, ліквідували «як бандитське отродье» на очах у матерів... Уціліла, звичайно, за грозденськими мірками, навіть їхня квартира. Виживати родині допомагає... мертві Алія. Раїа одержала компенсацію за вбиту російським снайпером доньку — 12 мільйонів 100 тисяч рублів. Тяганина з оформленням документів тривала рік, але гроші дали — у лютому 96-го.

— Я не хотіла цих грошей, вони не компенсують мені мертвій донечку, та один лікар, росіянин наш грозденський, змусив мене: «Алії не повернеш, але в тебе ще восьмеро дітей. Рятуй їх...» Пробач мені, доню...

Лейла Бахарчиєва, інгушка, мати сімох дітей

На місці їхнього будинку — розвалини. Десь там, на дні, під грудою покорченого металу і каміння лежать батько родини і троє старших синів. Лейла з чотирма

меншими ховалася у підвалі на сусідній вулиці. З собою прихопили верхній одяг, кілька ковдр і трохи продуктів.

— Я не знаю, як ми вижили. Не знаю. Мабуть, з волі Аллаха... Війна для нас почалася так: опівночі 31 грудня Єльцин з екрана привітав з Новим роком, побажав миру і щастя, а через п'ять хвилин у небі з'явилися літаки з «подарунками»...

Менші діти весь час плакали: «Їсти, мамо...» Я просила: «Люди, дайте шматочок хліба, може, в когось сухарик є». Давали, ми всі там були родиною. Тільки стрілянина вщухне, виходили на вулицю. Розкладемо біля входу в підвалі трісочки, розпалимо вогонь і ставимо варити «гаряче» — воду з якоюсь затіркою. Тільки почне булькати — вертоліт летить: бах-бах. Ми у підвал... Вийдемо, а кастроуля пробита, вода витекла. «Наїлися» гарячого.

А якщо пощастиТЬ — свято! Такою смачною та баланда здавалася, ніби ваш український борщ. Одного разу їмо, гріємось — підходять два російські солдатики, зовсім хлопчаки, як мій небіжчик Іса: «Можна, ми біля вогню посидимо?» — запитують і так заглядають жалібно в наші миски. — «Сідайте, хлопчики, грійтесь. Може, ви їсти хочете?» «Хочемо. Ми вже другий день нічого не їмо». — «Що ж це за армія у вас така: вбивати наказує, а не годує?» — каже одна наша жінка, Фатіма, у неї вся сім'я загинула. І ті хлопчики нам такого про свою армію понарозказували, що в нас мороз поза шкірою пішов. Господи, нас ненавидите, а своїх дітей за що?

Нині Лейла з дітьми знайшла притулок у квартирі приятельки. Якщо, звичайно, можна назвати квартирю приміщення без вікон і дверей...

Адам (12 років), Імам (5 років) Джовтаєви

У хлопчиків є ще дві сестри. Мама і новонароджений братик загинули від бомб, які російські аси скинули в Шалі на пологовий будинок (стратегічний об'єкт: «випускає» у світ «головорізів»). Батька бомба знайшла на похороні його брата. Дітей забрали родичі, вони виховують їх як власних дітей, але Імам, Адам, Лейла і Ліза не можуть забути рідний дім, батьків. Сім'я для них — така жива тема, що навіть мені вони влаштовують справжній допит: яка в мене родина, як звати доньок, скільки їм років.

— А ви пам'ятаєте війну?

— Як п'ять пальців, — солідно відказує Адам, а малий Імам для переконливості показує п'ятірню.

— Страшно було? Чого ви найбільше боялися?

— Коли летіли вертоліоти. До літаків ми звикли, вони вище летіли. А вертоліоти низько-низько, було видно пілотів. І здавалося, що вони теж на нас дивляться і зараз приціляться...

— А я ще боявся «граду», —
додає Імам.

— «Граду»? — дивуюся військо-
вій обізнаності малюка.

— Не граду-льоду, а «граду»-
снарядів, — уточнює Імам і знову
переходить у «контрнаступ». — А в
тебе є підвал у Києві?

— Немає.

— А де ж ти ховаєшся від бомб?

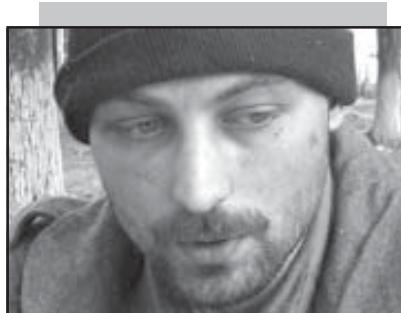
— Імаме, в Києві не падають
бомби...

— Не падають? А що, Єльцин
vas любить?

Діти показують мені своє най-
більше багатство — «скарб»: ма-
льовничу новорічну листівку з обрі-
ваними проводками — колись вона
була «музична». Це єдине, що за-
лишилося в них з рідного дому.
Імам з побожністю бере її в руче-
ннята, і я розумію: це справді скарб.
Ледве стримую сльози, а малі,
перемовившись по-чеченськи, рап-
том простягають мені цю найдор-
ожчу річ: «Передай своїм доњкам.
Скажи, це від чеченських дітей». На
прощання вони записують у мій
блокнот свої імена, вік, адресу. По-
вагавшись, додають: «господар до-
му, господиня дому» — і імена бать-
ків. «Ти подивишся на цей запис і
подумаєш, що вони живі. А ми зга-
дуватимемо тебе і також подумає-
мо, що мамо й тато живі».

**Зейнаб Гашаєва,
член Союзу жінок Північного
Кавказу**

Зейнаб — учасниця Маршу ми-
ру. Про те, що їй довелося побачити
на дорогах війни, Зейнаб свідчила

на міжнародному неурядовому трибуналі у справі про злочини проти людства і воєнні злочини в Чеченській Республіці. Найжахливішим для неї є спогад про «зачистку» Самашок.

— Я запитувала на 13-му блокпосту (це між Сєрноводською і Самашками), чому село піддали такій страшній каральній акції, і чула одну відповідь: «За те, що ви чеченці». А лейтенант «люб'язно» додав: «У нас згори наказ — знищувати чоловіків від 15 до 65 років. «... Я потрапила в Самашки 10 квітня разом з Газман Умаровою. У нас була відеокамера. Коли ми опинилися в селі, побачили страшну картину, її неможливо передати словами. Тут застосовували всі види зброї для знищення будинків — просто бензин, реактивні вогнемети «Шмель», напалм. Вік військових, які наводили «конституційний порядок» у Самашках, — 30–35 років. Вони знищували всіх живих істот, що траплялися їм на очі. Навіть коли бачили дитину, яка втікала від них, доганяли її пострілом...

...У будинку Ахметова був бетонний підваль, там заховалися сім мирних жителів. Військові у масках і плямистій формі влетіли в це сховище і зразу почали стріляти. Там був сильний вогонь — тарілки, ложки, виделки, — все розплавлено. Трупи обгоріли, як полінця. Фронтовик Зія Расуєв втратив тут дружину, брата, його дружину. Всіх трьох він поховав в одному відерці. У Гангашевих автоматною чергою прошили 17-річну Хаолу. Мати бачила з підвалу, як вона горіла — солдати підпалили труп. Бідолашна жінка й досі шукає кісточки на тому місці, де лежала її дівчинка. Вона не може собі пробачити: може, донечка була ще жива після пострілів, може, їй потрібна була допомога... Мати поховали Холу в дволітровій кастроулі — це все, що ми могли з нею зібрати.

Я сама бачила на вулиці труп чоловіка з вирваним серцем. У Самашках лежали не просто обгорілі трупи, а трупи, у яких ламаються кісточки, — це був страшний вогонь...

...Великий «гуманіст» Станіслав Говорухін потім пояснював, що це собачі кістки. Контрактники, мовляв, боролися в Самашках з собаками. Армія ангелів!

Рубаті Міцоєва, мати чотирьох дітей, чеченка

У телепередачі «Взгляд» був сюжет: врятований чеченською жінкою російський солдат розповідає про війну, полон, визволення. У нього все позаду, він одружується і запрошує на весілля найдорожчу гостю — свою рятівницю. Рубаті Міцоєва не могла приїхати на весілля — після тяжкого черепного поранення вона кілька місяців лежала паралізована. Та й навіть якби не була поранена, які гості? Чеченську санітарку зустріли б не весільні музики, а дужі хлопці з іншої «опери».

— Наше командування віддало нам наказ: на полі бою не залишати нікого з поранених: ні чеченців, ні росіян. Усі, хто потребує медичної допомоги, — наші підопічні: всім однакову допомогу. Чесно кажучи, я непримілла від голоду, а російські солдати одержували в нас триразове харчування. Це бачили журналісти. Це можуть підтвердити врятовані нами солдати.

Пригадую, біля Рескуму лежить поранений. Ми спочатку не знали, хто це. Дивлюся у бінокль — російський солдат. Неподалік стояв російський БТР. Ми повзemo до пораненого, наші прикривають, і раптом пораненого прошивають чергою з БТР. Свого! Тільки щоб ми не забрали його. Полонений Денис розповідав: його поранили, він просить командира врятувати його, а той віддає наказ добити пораненого. Слава Богу, нагодилися наші хлопці і врятували Дениса. Ми пізніше передали його матері. (Прізвище Рубаті назвала. З відомих причин не можу навести його в газеті. — Аєт.).

Сама Рубаті також скуштувала полону — поранену виїзну санітарку забрали в Моздоцький фільтраційний табір. Вона бачила, як «на фільтр» жорстоко «прочищають» полонених чеченців. Сама після «розмов» не могла зігнутися кілька місяців, до сьогодні все болить усередині. Рубаті обміняли на трьох поранених офіцерів ще й приплатили круглу суму: без неї фільтровики вважали «сделку невигодної».

**Роза Паскошева,
колишня бойовичка, чеченка**

Разом із сестрою взяли до рук зброю після того, як побачили розбомблений другий пологовий будинок в Октябрському районі Грозного: криваве місиво з мам і немовлят, божевільні крики вцілілих породіль... І не раз зраджували свої, чеченці (Роза родом з країв Доку Завгаєва): доносили новій владі на батьків, влаштовували облави, обстрілювали будинки родичів. Роза найбільше ненавидить тих, хто продав свій народ, свою батьківщину. Для неї зрадники-чеченці гірші за п'яних російських контрактників. А взагалі, молода, вродлива жінка не приховує: війна озлобила її серце, випалила жіночність і ніжність.

— Я не знаю, де себе подіти. По-моєму, мирного життя для тієї жінки яка вийшла на стежку війни, яка бачила жорстокість і жах, бути не може. Минуле весь час живе у моїй пам'яті — смерть друзів, кров, слізози. Війна вбила мене...

Розі Паскошевій не потрібна Росія, не потрібна чужа територія, вона хоче, щоб хоч нині чеченцям дали спокійно жити на рідній землі. Сама Роза жити не хоче. Я знаю, що тільки материнський обов'язок перед одинадцятирічною Хедою тримає її на цьому світі.

**Наталія Петрова,
росіянка, мати солдата**

Вона вчила свого Андрійка за гуманістичними принципами російської літератури, водила на сольфеджі і в художню студію. Вона боялася армійської дідівщини, але вірила, що Андрієві трапляться хороши командири, які не дадуть скривдити її доброго сина, зроблять з нього мужню і сильну людину. Вона не знала, що «хороші командири» намагатимуться зробити з її хлопчика вбивцю.

— Їм сказали, що везуть на навчання. Посадили в літак і привезли в Моздок. Звідти погнали до Грозного. Хлопчиків кинули в пекло, наче баранів на заріз. Попереду — смерть, позаду — смерть. Злякані, голодні, вошиві. А на телекрані пихаті самовдоволені генерали рапортують: бандаїтів розгромлено, з чеченського боку — тисячі втрат, з нашого — десятки. Слухала я ті рапорти, а серце підказує: Андрій там, забери його. Як я дісталася Грозного, розповідати не буду — можна роман написати: з нами, солдатськими матерями, церемонилися не більше, ніж з їхніми синами — і лякали танками, і «фільтрами» погрожували, і обкладали добірним офіцерським матом. На вулицях чеченської столиці я сама бачила сотні обгризених трупів. Ніколи цього не забуду. Я шукала Андрійка серед них і так боялася знайти його... З іншими солдатськими матерями ми потрапили в штаб Масхадова, він дозволив нам зустрітися з пораненими полоненими. Що розповідали ці хлопці!

Я таки знайшла свого сина, мені допомогли чеченські матері підлікувати його і вивезти з Республіки. Після пережитого Андрій довго пролежав у психіатричній лікарні, потім нам погрожували трибуналом за дезертирство... Знову довелося ховатися. За що ти караєш нас, Господи?

...Наталя Василівна плаче. Яку Росію захищав її син тут, у чеченських горах? Чому в «інтересах Вітчизни» потрібно вбивати чужих синів? За що він мав гинути сам?

* * *

*Тут лише кілька історій
простих людей. Кілька
коротких історій.
На плівці, у блокноті,
у пам'яті іх багато більше.
А скільки в житті —
страшно подумати.
Ще страшніше — дивитися
на війну очима жінок
і дітей. І вже зовсім
страшно — бути жінкам
і дітям мішенню для бомб
і «граду-снарядів».
Бог створив землю для
всіх, пане Єгоров. На жаль,
«інтернаціоналісти» не
хочуть цього визнавати.*

Якщо ми не оцінимо того, що
відбувається в Росії, і людство
не вживе заходів для свого захисту,
криваві рани сполосують планету.
Чеченці виживають, у мене жодних
сумнівів у цьому немає: ми вже
звикли жити в такому режимі
з Росією трися років і виробили
імунітет до русизму. Інші народи
не виживають.

Джохар Дудаєв

3МІСТ

<i>Слово до читача</i>	3
<i>«Свобода або смерть»</i>	6
<i>Джохар Дудаєв:</i>	
<i>«Я повістками на війну нікого не викликав»</i>	23
<i>«Я не бачила більшого аскета, ніж мій батько»</i>	
<i>Джохар Дудаєв очима доноьки</i>	32
<i>«Нема страшніше, ніж відвага, коли приречена вона»</i>	38
<i>«Я хотіла врятувати свій народ.</i>	
<i>А з мою болю скроїли передвиборчу агітку»</i>	
<i>Інтерв'ю з Аллою Дудаєвою через два дні після її зникнення</i>	43
<i>«Я знаю, що зустрінуся з Джохаром.</i>	
<i>Інакше не змогла б його пережити»</i>	
<i>Інтерв'ю з Аллою Дудаєвою через два дні</i>	
<i>після її зникнення з Підмосков'я</i>	52
<i>«Голосом моїм був давній дух свободи»</i>	
<i>Вибори в контексті миру і війни</i>	59
<i>Аслан Масхадов:</i>	
<i>«Чечня — суб'єкт Аллаха»</i>	67
<i>«Якщо в тебе немає підвалу, де ти ховаєшся від бомб?»</i>	
<i>Війна в Чечні очима жінок і дітей</i>	70

The book of political analyst of the parliamentary newspaper “Holos Ukrainy” (“Voice of Ukraine”) Liudmyla KOKHANETS and war correspondent, first editor of the journal “Viysko Ukrainy” (“The Army of Ukraine”), press secretary of the commander of the National Guard (a propos, it was illegally disbanded by a presidential decree) colonel Volodymyr KORKODYM offers a factual story about the so-called counter-terrorist operation that had been unleashed 10 years ago by the totalitarian forces within the government of Boris Yeltsin and naturally developed, without declaration of a state of emergency, into a reasonless slaughter where more than one hundred thousand civilians have perished — Chechens, Russians, Ukrainians...

The documentary material that the authors have picked up directly in the midst of hostilities evidences the hopelessness of the brutal, violent methods in solving interethnic conflicts in this day and age.

The illustrative material, a considerable part of which is published for the first time, represents a special value of the book that is meant for a wide audience.

Бібліотека журналу «Персонал»

Публіцистичне видання

Коханець Людмила Степанівна
Коркодим Володимир Іванович

ІСТОРІЯ ОДНОГО ФРОНТОВОГО ВІДРЯДЖЕННЯ

Ічкерія проти неоімперіалізму

Library of the journal “PERSONNEL”

Publicistic Edition

Kokhanets, Liudmyla S.
Korkodym, Volodymyr I.

A HISTORY OF ONE FRONT-LINE DETACHMENT

Ichkeria against neoimperialism

Відповідальний редактор **В. Д. Бондар**
Редактори **А. О. Усенко, Л. П. Ковальчук**

Коректор **А. А. Карпова**

Комп’ютерний набір **Ю. А. Єфімова, Н. М. Музиченко**
Обкладинка, макет, верстка, друк — ПП “Видавництво САН”

*Автори висловлюють вдячність за участь
у фотоплюструванні Марії Базелюк та Ігорю Кролю*

Підп. до друку 11.01.05. Формат 60×84¹/₁₆. Папір офсетний. Друк офсетний.
Гарнітура Arial Cyr.

Ум. друк. арк. 5,58. Обл.-вид. арк. 5,32. Тираж 2000 пр. Зам. № 03

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб’єктів видавничої справи ДК № 8 від 23.02.2000*